

SORTZE LANAK

POESIA

SAIAKERA

ITZULPENAK

ERRESEINAK

Horizontea. Mi (hi)a(tzea)ren poetika

Ixiar ROZAS

1.

Hitza, orrialdea, zuriak.

Egun sargoria zen.

Honelako zerbait esan zuen: *noli mi tangere*. Ez nazazu ukitu.

Idazketa marraskia zen hasieran, gainazalean egindako trazua, marra, lerroa. Eta denborarekin, lengoia zehaztea eta finkatzea bilatu du. Hitzak eta gauzak finkatzea. Hitzak gauzekin. Eta gauzak hitzekin.

Bereziki maite ditudan idazle batzuk diote garrantzitsuena hitzak direla. Baina, zein hitz, eta batez ere, nola hitz horiek?¹

Ukitu nahi zuen, hori baino ez.

Egun horretan dena zen izerdia.

Katuak bere itzala bilatzen zuen. Erreinua. Bere erreinua.

Hitzek, hiztegiak, beren botere sistema propioa dute. Orain *falologozentris-moa* esatea, adibidez, handia da, neurritz kanpo samarrekoa. Faloa. Logosa. Erreinua. Zentrismoak. Bertikalitateak.

Haiek inklinatzea² honako zerbait litzateke: haiek zatikatzea, desharilkatzea, eta aldi berean soinutu eta ehuntzea. Ehun-sono.

-
- 1 G. Stein, M. Duras, H. Cixous, Ursula K. Le Guin, L. Hejinian bezalako egileek etengabe arakaten dute hitzekin duten harremana idazketaren bitartez. Haiei eta beste batzuei zor diet nire idazle bilakaera. Urteetan haien lana irakurtzeak hitzak behatu eta haiek idazketan nola konposatu itauntzera eraman nau niri ere.
  - 2 “Esto se está escuchando se está diciendo” (2018) testu argitaragabeen lengoia inklinatua, hau da, esanahitik urruntzen den lengoia, haren erritmoa zein sonoritatea, Adriana Cavareroen subjektu erlazional inklinatuarekin harremanetan eta solasten jartzen ditut. Cavarero, A. (2015) *Inclinazioni. Critica della rettitudine*, Milano: Raffaello Cortina Editore.

Hitzak ez dira bere horretan amaitzen, sinestesia medio: haiek esatea haiek eskuan hartu eta eskuztatzea da, haiek miatzea, ahoratu eta mihiratzea, sonorizatzea. Eta hitz bakoitzak espazio bat sortzen du, inguratzen duena, zabala, gero eta zabalagoa, bata eta bestearen artean, dardaratu.

Eta ukigarria egiten da, eskura, entzungarria, ikusgarria, ahoragarria, mastekagarria.

Lehen seduzitu egiten ninduten hitzek. Orain gehiago da haien arteko erritmoa, dardara, ehuna. Eta haien soinua, norantz doan, eratzen dituen espazioa eta pertzepzio lerroak.

Horretaz hitz egitera nindoan.

Honelako zerbait esan zuen, *noli mi tangere*. Egun horretan bertan hil, hilargi, hileroko hitzen inguruan idazteko eskatu zidaten. Heriotza eta heriotz argi, bi hitz gauza bera esateko, eta hilabeterokoa, hain geurea. Euskaraz hitz askok dute “il” bere baitan, gehienetan aurretik eta gutxiagotan atzetik. Eta batzuetan zerbaiten erdian: Hil, ilargi, erahil, ilbete, ilgora, ilbehera, hileroko, hilabete, erabili, ertibil, ardibil, bilatu, bilakatu, bilakaera, biloa, hilarri, hilaitor, hilbeila, hilburu, hilbeila, hilburu, ildo, hildu, hilduna, hildumatu, hildura, hildurgarri, hilduratu, hilegun, hilgai, hilgarri, hilgela, hilki, hiljantzi, hilketa, hilkexa, hilkutxa, hilkizun, hilobi, hilobiratu, hiloru, hilots, hiloztu, hiltamu, hiltasun, hiltegi, hiltzaile, hiltze, hiltzaka, hilzori, hilerri, hileta, hileajole, hiletakantu, hiletari, hiletsi, hiletsian, hileko, hilezin, hilezkor, hilezintasan.

Karnala eta espirituala aldi berean.

Basozaleak zauri bidea zaintzen du leunki.

Koloka haizea.

Karnala eta espirituala.

Hauskortasunak haizea kulunka.

2.

Bera hori zela idazten zuen. Bere baitan zuela. Eta bere fisionomia propioa zuela. Eta hor gertatzen zirela.

Uneoro horren inguruan pentsatzen ari zela esan ordez eta, horretaz hustuarazi, idazten ari zen horren baitan eutsi zuen eta idazten zuen hori bera zela, bera hori zela.

Deskripzioa edukiontzizat hartzea –edo idazteko orria bera– horren natura traizionatzea zen, deskribatutako gauzarena, eta bere izatearen jariora, eta hori bera hautematen zuen kontzientziaren jariora.

Erabiltzen ditugun hitzak, esaten eta hitz egiten ditugunak, gure perzeptzioa eta gure pentsamendua duten galdetzea.³

Hor hautematen dira, ez beraiengandik kanpo dagoen beste leku batean. Honela esanahitzen du poetikoa denak: zirkuluetan, gero eta barruragoak eginak, kontzentrikoki, eta aldi berean, irradiatu ahala kanporantz. Eta gauzak hor gertatzen dira, idazketaren baitan. Bere paisaiaren baitan egiten den paisaia.

Paisaia horizonte bat.

Paisaia urtetsua. Bere baitan osatua eta osatugabea. Bere ondulazioetan inklinatua.

Paisaia modu zabalean, horizonteak, gainak, muinoak, bailarak, kaleak, plazak, hiribideak, portuak, aireportuak, korridoreak.

Paisaia modu zabalean, gauzak, pertsonak, gertakizunak, lengoaiak, hizkuntzak, hitzak, zerrendak, puntuak, komak, mihiak, atariak, erritmikoak eta arritmikoak direnak, azelerazio eta dezelerazioa.

Bat-batean konturatu nintzen lengoaiak bazuela lodiera moduko bat. (...) Bere korridoreak zituen, aurpegian zeharreko bideak, bere lerroak (...) fisionomia bat zuela eta paisaia bat eratzen zuela non sartu eta hitzen bihurtune bat aurki zitekeen.⁴

Lengoaia paisaia da eta paisaia eratzen du, ez beti narratiboa, ez beti diskurtsiboa.

Bada iristen ez diren beste leku bat. Bada bereganatu ezin duten zerbait. Hor, idazketa eta lengoaia amaitzen diren lekuan, ez da esanahia hasten. Hitzaren materia hasten da.⁵ Materia horri, sustantzia horri, aspaldian *oihana* deitzen zioten, egurra bezain gogorra, diote, harria bezain gogorra, diote.

Eta *bertsura*⁶ deitzen zioten prosa eta poesiaren arteko espazioari.

3 Hejinian, L. (2000) *The language of inquiry*. Berkley & Los Angeles: University of California Press. 104. or.

4 Foucault, M. (2014) *El bello peligro*, Buenos Aires: Intezona. 37. or.

5 Agamben, G. (2015) *Idea de la prosa*, Buenos Aires: Adriana Hidalgo editora. 19. or.

6 Ibidem, 25. or.

Hau dena gertatzen ari den formak paisaia izena hartu nahi du.⁷

Horizontea bezain presentea.

Paisaia hori espazio eta denbora lerroek zeharkatzen dute.

Versura: lengoia bere baitan itxi eta irekitzen da. Kontzentrazioa, kondentsazioa, ondulazioa, lodiera, dentsitatea, testura, bolumena, irekiera.

Zentripetua eta zentrifugoa aldi berean.

Eta gauzak hor gertatzen dira, idazkeraren baitan.

3.

Lengoia beti dago mugimenduan, inoiz ez geldirik. Gure kondizioa da. Irudikatzen dugun hori.

Idazketa behatze ekintza modura. Eta kontzientziaren topografia. Eta gainazal horretan agertzen dena miatuz. Eta bere hitz-paisaia propioa eratuz.⁸

Esaldiak eta lerroak osatutako kontzientzia-egoera moduko bat.

Topografia, fisionomia, gainazal, horren behaketa eta miatzea. Beren erritmo, kadentzia, eten, isilune, haize eta xuxurlena.

Nola hautematen dugun hautematen duguna. Nola egiten dugun horren esperientzia.

Hitzen, esanahien eta gauzen arteko espazioa. Haien arteko arritmiak eta desegokitasunak, hausturak, hitzek esan esan esan esan esan esan esan esaten dutenaren arteko bataillak potentzia handia dauka. Esan esan esan esan esan esan esan eta berez soinu soinu soinu soinu soinu soinu soinu tzen dutenaren arteko talkan.

Lengoia daukagu eta horregatik dugu harreman berezia gauzekin, gertakizunekin, egoerekin. Munduari buruz irudikatzen dugun hori. Lengoiak bere ezaugarri propioak eratzen ditu gizakion kondizio psikologiko eta espiritualetan. Esan daiteke, lengoia bera dela ia gure kondizio psikologikoa.⁹

7 Hejinian, *ibidem*, 111. or.

8 Hejinian, *ibidem*, 93. or.

9 Hejinian, *ibidem*, 49. or.

Psikologia horrek poeman, testuan, idazketan kokatzen du desioa. Psikoanaliarekin inongo zerikusirik ez duen desioa.

Poesiak lengoia esploratzen du, gauzak direla esaten digu: ez digu esaten zer diren edo nolakoak izan behar duten. Direla esaten du. Badirela. Soinutzen dutela. Dardaratu. Badutela.

4.

Egun sargoria zen.

Metonimia ezagutza forma bat da. Metafora ere bai, baina desberdina.

Idaztea gauzak elkarrekin nola jartzea galdegitea da. Konposizio arazoa.

Eta lengoia manipulatzeko prozedurak.

Mihiatu.

Hortxe kokatu, arriskua eta kontrolaren artean.

Lengoia poetikoaren materialitatea eta ukigarritasuna.

Materialitatea, behatze horren lekua izateko lengoaiaren ahalmen modu bezala.

Materialitatea, errealitatea eta esperientzia eratze moduak bezala, gauzak gauzak egitea, harriak harri, basoak baso, oihanak oihan, horizontea horizonte.

Materialitatea, abstrakzio eta ekintza modu bezala.

Materialitatea, inmaterialitate modura.

Lurrina.¹⁰

Miatzearen poetika. Orain egiten ari naizenaren poetika. Miatze hori kontzientziara eramateko poetika. Zer eta nola idazten ari naizena.

Poetika egoera sozial eta estetiko modura: forma eta edukia pentsatu, daukanaren konposizioa. Lyn Hejinianekin pentsatu poetikaren bete-behar nagusia pentsatzea, edo nola arrazoiak bere arrazoiak arrazoitzen

10 Hitzen lurrinari buruz idatzi du Joseba Sarrionandiak: “Edozein hitz hartu eta behar beste bider errepikatzen bada, azkenerako ezpain artean lurrinduko da”. Esango nuke horixe dela hitzen materialitatea eta immaterialitatea. Haien gorputza ia desagerrarazi arte ahoan errepikatu, desagertzeaz dagoen une honetan soinu lurrundua bihurtzen den arte. Sarrionandia, J. (1997) *Hitzen ondoeza*, Tafalla: Txalaparta. 424. or.

dituen.¹¹ Nola pentsatzen dugun idazketari buruz, gehitzen dut, hori bera arrazoiketa huts bihurtu gabe.

Esaldia bera itaunketa eta ezagutza leku modura. Hitzak lexikoa eta hiztegia baino ez dira esaldira iristen diren arte. Esaldia *per se* izan daiteke egitura zurruna, eztanda egin eta beste zerbait bilakatzen den arte. Hor sartzen da lerroa. Hor sartzen da miatzea. Eta mihia. Hor lerroak esaldia irekitzen du eta hedatu egiten du. Azeleratu eta desazeleratu. Erritmoa, igoera, erorialdia.

Lerroa itauntze leku modura.

Lerroz eta esaldiez eratutako *continuum* bat bi koadernoen idazketa denboran pentsatu-sentitzen dudana arakatzen duena.

Ukitu baino ez zuen nahi.

Zuhaitz bat lehor erortzen. Soinu bertikala. Horizontearen *continuum*-a eteten du. Edo baso hori. Edo behe- hodeiak. Edo antena edo errota, edo norbaiten hotsa, edo lapitza mugitzen duen esku hori.

Esan zuen: *Noli mi tangere*

Horizontea bi gauza elkartzen direnean da

Unisonoa bi gauza elkartzen direnean da

Bero egiten zuen, sargori. Barrutik eta kanpotik

Bere itzalak eguerdian

Kanpora katu hegi batean bere egiak bilatzen ondulazioan

Izan badira bere bizkarra bularra

Noiz hasten da idazketaren denbora

Harri baten modura idatzi. Harria harri bilakatzen da. Eta hori soinutzea

Katuak horizontea miatzen du

Itzali dira lasto fardoak

Basoaren ostein dator bailara

Basoaren ostein dator

Basoaren ostein dator, horrela da

---

11 Hejinian, *ibidem*, 337. or.

Animaliak bihurri mugitzen
Argitzala haizea zuloetan barrena
Eta hor erabaki behar

Sortze poetiko lan eleaniztun bat hegan joan zaizuen, EGAN

Ainara MAIA URROZ

*Ainara ainara polit eta gazte
Zaharrak eta gazteak dabilta zure atze
Begi urdin ile hori
Ederra zera zu Ainara*

Bizitzen ahaleginu edo
hiltzen saiatu
itxaropena baita
gauzarik baliotsuena
eta azkeneraino
gorde beharrekoa.

*Zure ametsetako bikotea ez da existitzen,
Beraz, utzi bilatzeari.*

Ametsak beti amets,
baina bizitza bera
ez al da amets bat?
Batzuetan ez dakit
amesten dudana
egia edo ilusio faltsu bat den,
izan ere
bizitza norberak egiten du,
norberaren nahien arabera...

I close my eyes and I start to dream...

Dream...

I close my eyes and I start to think...

Think...

I close my eyes and I start to picture myself a wonderful world...

A wonderful world...

Begiak ixten ditut

eta amesten dut.

Begiak ixten ditut

eta pentsatzen hasten naiz.

Begiak ixten ditut

eta mundu zoragarri bat irudikatzen hasten naiz.

Ez da aitzurra lurrerako egina,
 baina zuloa egiteko balio du.
 ez naiz ni ere lurrerako egina,
 baina hala ere gizarteak
 egunen batean
 bultzatuko nau horretara.
 Hori lortzen badu gizarteak
 Orduan bai galdua naizela:
 Ez dut lozerik miretsiko,
 ez izarrik lortu nahi izango,
 ametsak urrundik agurka izarretatik arituko zaizkit
 eta nik ezingo ditut laztandu
 eta orduan
 atzamarrak odolez sentituko ditut
 eta izar odol gorritu bat eroriren
 nire oinetara... barkamen eske?
 Denbora lanaren nekearen ondorioz
 geratuko da
 eta ni berarekin batera etsipendurik
 lana alde batera utzita
 disfrutatu ez izana bizi azal damutuko naiz,
 malko gazi batek nire azal gaztean
 lehen zimurra marrazten duen bitartean
 ez!!!

Oraindik gaztea naiz eta harro nago...
Zeru eta lur artean egotera
kondenaturik nago
ez dago beste biderik
mundu honetan.

Zeru eta lur artean nagoela
bihotzak agintzen du eta
berori da nirvanarantz Naramana
paradisura bidean
ez du pena merezi
eguzki gozotan egotea
paradisurako bidea
bide malkartsuz beterik dago
oztopoz beterik
sufrimenduak hurbiltzen gaitu
jainkoaganantz
zukanantz
maitemindurik nago
oraintxe bertan...

*Denek maite eta mirets nazaten
amets egiten dut egunero*

Ahazteko botika
ene amets politik ahazteko
ezer ez baita betiko
eta denbora aurrera doa.

*Adios amor de medianoche
hoy mi voz quiere gritar
abre tu puerta y dejame volar
volar en libertad.*

Ibiliko gara aspaldiko partez
lagun minak garela
txiki-txikitatik
barku batean ibili gara

kantuan ere bai
olatueta barna
faissant la balançoir...

*Au Claire de la lune
mon ami Pierrot
prête moi ta plume
pour écrire un mot
ma chandelle est morte
je n'ai plus de feu
ouvre moi ta porte
pour l'amour de dieu.*

Ametsak egiten
pasatzen dut eguna
eta errealitate bihurtzen ez direnez,
tripako mina daukat gaur.

Amets lorea zinen
eta loratu egiten zara gauero
ene ametsetan...
gu gara nazioa
eta ez mapetan dauden marrazkiak
pertsone boteretsuek
beren erara diseinatu dituzten marrazki horiek.

Nire pentsamenduetan preso hartu zaitut
barkatu
sentitzen dut
zure kartzelako ateko sarrailako giltza aurkitzen
saiatuko naiz
zure askatasunaren mesederako...

Laratzak bakarrik daki etxekoen berri

Gelditu eta gozatu
gelditu eta hausnartu
gelditu eta miretsi ingurua
gelditu eta begiratu,
entzun,
eta azkenik,
hitz egin eta lasai zaitez!

Ni gelditzean
mundua gelditzen ez dela
konturatzen naiz
ni gelditzean,
mundua biraka segitzen duela
konturatzen naiz
eta ez da deus ere gertatzen,
ni gelditzen naizela soilik
eta gainerako guztiak baino atzerago noala
konturatzen naiz.
Denbora gelditzen dudanaren sentipena dut
bat-batean ni gelditzean
lasterraldi baten ondoren
kolpe batez gelditu eta
akabo!

Munduaren martxa ikusiz
 nik galdu dut aurrera segitzeko motibazioa:
 izozturik gelditzen naiz
 ametsak soilik daude ene buruan biraka,
 gero eta indartsuago neure buruan,
 eta bat-batean
 ametsen askapen nahiari esker
 pixkanaka hasten naiz mugitzen,
 lehenik oinak
 eta gero beste guztia
 munduaren martxa berriro hartu arte!

*Zalantzaren itzalak ikaratzen zaitu
 Lausoturik baitzaude*

Ametsetako paperetatik ateratako
 Txotxongilo bat dirudit
 Egun batean Sondikan
 Eta egun berean
 Ordu batzuetara soilik
 Breminen
 Plis-plas batean.

*Woher du kommst,
 Wohin du jets
 Goodbye, cherie!
 Wie schnell pass die Zeit
 Und ich fühle es fast...*

*Am Wilhelm-Kaisen-Brücke
 Bin ich in eine Ecke
 Am berühmtesten im Bremen
 Ist die Flohmarkt:
 Aber möchte ich keine Wecker!
 Ich lebe zufrieden mit meine Schlafträume
 Und will ich bis morgen
 Von der Welt stecken.
 Schaue ich das Wasser von Wesser*

Klar!
Natürlich!
Fühle mich so besser
Aber brauche ich ein Fahrrad
Alles was ich denke
Ich brauche alle un alles
Warum fühle mich so alleine hier
Un irgendwo dass ich gehe, fahre, fliege und so weiter?
Allerdings bin ich zufrieden
Weil ich in meinem Leben
Viele gute Leute getroffen hatte,
Auch arschloche Leute und schlechte
Am besten:
Du bist meine Leben, verrückte!

Paperezko magia
 Magiazko paperak
 Magiak udazken koloreak agertzen ditu
 Eta urtez urte koloreak ateratzen zaizkigu.
 Horregatik

Paperek oroitarazten dizkigute
 Zer nolako bizitza izan dugun.
 Baina magiak Etorkizuna gordeta Dakar
 Egun egokia iritsi arte:
 Orduan,
 Carpe diem
 Eta irribarre bat ezpainetan
 Alaitzen ditugu
 Triste daudenak
 Loreen petaloak
 Eta zuhaitzetako hostoak
 Gure begien aurrean erortzean,
 Malenkoniazko negar gazi-gozaok
 Irribarrea lehenaldian izozten da.

Gaur arratsaldez,
 Pozez zoratzen egon naiz.

*Wer keine Lust zum Träumen hat,
 Hat keine Kraft zu kämpfen
 Aber
 Wer verpasst die ganze Zeit träumen,
 Hat keine Zeit zum kämpfen.*

Das Leben sieht doch gleich viel rosiger aus,
 Wenn du morgens im Briefkasten
 Eine Postkarte findest,
 Und du weisst:
 NORBAITEK ZUGAN PENTSATU DU.

*Die Liebe deines Lebens ist nur einen Mausklick entfernt
 e-m@il für dich..
 seid nicht alleine in der neue Morgen
 ich bin verrückt nach Dich!*

Gaur ez dut eskutitzik jaso,
 Baina arratsaldez jaso dudan e-m@ilak
 Aunitz poztu nau
 Bihar berriro idatziko balit!

Ezin dut egon egun bat
 e-m@il bat jaso gabe.
 e-m@il baten esperoan nago egunero
 eta gaixorik nago.
 Gaixo interneten barna nabigatzen.

Gaixo zure berri jakin arte
 Zure berri izatean
 Zoriontsu naiz egun osorako,
 Zu gabe, ordea...
 Ezin dut jada egun bat izan
 e-m@il bat jaso gabe.
 Ez dut onik zure e-m@il bat jaso gabe.
 Idatzi, arren, egunean bat...
Ganz oder gar nichts!
Du muss entscheiden

*Ganz oder gar nichts!
Nicht nur bisschen,
Weil ich dich liebe...*

Gaur ametsezko postal bat
Jaso nahi dut
Edo jaso al dut jada?
Jasotzen ari naizela
Sentitzen dut,
Baina ez dakit zein unetan bizi naizen
Edo bizitu naizen...
Orain hau idatzi eta...
...bihar zer?

Bihar etzi atzo da.
Carpe diem, bada!

Denbora ihesi doa eta ni,
Bere bornean harrapaturik!
Eureka barnean egonik
Sarea eskuetan eta arrainak nire aldamenetik pasatzen
Ezin korrontea gelditu
Ezin probestu uneak emandako aukerak.

*Izan nintzena eta gehiago izango ez naizena gogorarazten didalako,
Eta ez dagoen tokian ez dagoena ikusteko gaitasuna
betiko galdu dudalako.
ZIRKOA.*

Libre bagina bezala bizitzen ikasi behar dugu
Eta irribarre bat egunero
Clown bat naizelako
Uneak biltzen ditudalako.

*Oui, les étoiles,
Ça me fait toujours rire!*

DER TRAUM IST AUS
 Ich habe geträumt
 Der Winter war vorbei
 Du warst hier
 Und die Morgensonne schien
 Es gab keine Angst
 Und nichts zu verlieren
 Er war Friede bei den Menschen
 Und unter den Tiern
 Das war das Paradies.
 Der Traum ist aus
 Der Traum ist aus
 Aber ich werde alles geben
 Dass er Wirklichkeit wird.

AMETSA KANPOAN DAGO
 Amets egin dut
 Negua atzean geratu zela
 Zu hemen zeundela
 Eta egunsenti eguzkitsu batez
 Gozatzen ari ginela elkarrekin.
 Amets egin dut
 Beldurrik ez zegoela
 Ezta deus galtzekorik ere.
 Pertsonengan bakea zegoela
 Eta animaliangen paradisu.
 Ametsa kanpoan dago
 Baina dena emango dut
 Errealitatea izan dadin.

*Motibo baten bila nabil egunero,
 larrosaren arantza barruraino sartua.
 (Mikel Errazkin)*

Poesian aurkitu dut nire helburura iristeko bidea
 Oraindik ez dakidalarik ere
 Zein den helburua
 Poesia bera ote?

Literatura, hiria eta hiritarrak¹

Jon ALONSO

Artikulu honetan hiru kontzeptu horiek lotzen dira, hiriaren gaineko nolobaiteko “esku-hartze literario” bat proposatzen bukatzeko. Zehatzera joanda, nik Iruñea aukeratu dut, bertan jaio eta bertan bizi naizelako; baina funtsean, artikuluan proposatzen denak planeta honetako edozein hiri-gunerentzat balio lezake.

Literatura

Ustez, denok dakigu zer den; edo behintzat haren gaineko esperientzia praktikoa aski da zer den definitzen hasi behar ez izateko. Bakarra, artikuluan zehar beharbada literaturari baino, ondare literarioari buruz hitz egitea probetxuzkoagoa izaten ahal zaigula, une jakin batzuetan.

Hiria

Hemen ere goian esandakoaren antzeko zerbait esan genezake, beharbada; hala ere, komeni da argitzea, elkarri hobeki ulertzeko, hiria, hemen, bi zentzutan hartuko dugula: bat zentzu abstraktua izango da, esan dezagun; hiria zibilizazioaren erreferentea, *polis* ideal bat izan litekeen aldetik. Alde horretatik, hiria hiri posmoderno eta demokratikoa da: elkarbizitzarako espazio komuna eta berdinzalea; kulturaren eta hizkuntzen aldetik aniztasun handia daukana, eta eduki ez ezik, balio positibotzat jotzen duena; gizarte zibilaren garapenaren eta aurrepenen agertokia, eta abar. Batzuek *sky-line* metaforarekin ezaugarritu dutena, hiri batek zeruaren kontra marrazten duen silueta hiri horren jitea erakusten duen errubrika delakoan.

---

1 Artikulu hau egileak 2016ko apirillean Iruñean eman zuen izenburu bereko hitzaldirako idatzitakoaren moldaketa da.

Honekin batera, bigarren zentzu konkretuago eta geografikoago batekin ere erabiliko dugu hiria, batez ere, lehen esan bezala, kasu praktikoa eta zehatzera jaisten garenean.

Hiritarra

Hiritarra hirian bizi dena da, bistan da. Baina gure asmoetarako, hiritarraren tasunaren alderdi jakin batzuk azpimarratuko ditugu, beste askoren gainera nabarmenduz: gure hiritarra, neurri handiagoa edo txikiagoan, mendebaldeko ondare literarioaren zedarri nagusiak ezagutzen dituen da; gure hiritarra, edotariko mezuen –publizitatea, iradokizunak, debekuak, mehatxuak, mezu ideologikoak, kontsumitzeko deiak...– bonbardaketa etengabe batean bizi dena da, edotariko medioetatik –prentsa, irratia, telebista, internet, sare sozialak...– jasotzen dituen; gure hiritarra, azkenik, teknologia berrien gero eta mendeagoa bizi da, eta gero eta arazo gehiago ditu, agian, arin demonio aldatzen doakion mundu batean patxadaz egokitzeke.

Literatura, hiria eta hiritarrak (I)

Hiru kontzeptu hauen arteko harremanaren pista segitzea historian zehar erlatiboki erraza da.

Are eta gehiago, hirurak beti egon izan dira elkarrekintzan, beti eragin diote elkarri. Usu ahazten dugu hiria ere izaki aldakor bat dela. Literaturak eragin izan ditu hiriaren aldaketa horietako batzuk, eta aldatzera iritsi ez denean ere, aldaketa horien ziurtagiria jaso du; eta, harreman dialektiko guztietan bezala, hiriaren hurrenez hurreneko aldaketek aldaketak eragin dituzte literaturan eta hiritarengan.

Baudelairen poesia da elkar eragiketa horren adibide paradigmatikoa.

Espazio urbanoa aldatzen da, beraz. Begira dezagun zer gertatu zen Parisen, Haussman bulebarra lehen, eta beste gainerakoak, ondoren, eraiki zituztenetik XIX. mendean. Har dezagun Paris adibide nagusi bezala. Haussman bulebar berria eraikitzeke ehunka eraikin eraitsi behar izan ziren; horren ondorioz milaka jende bizitokiz aldatu behar izan zuen, mende batzuk lehenagotik zeuden auzo osoak birrindu ziren. Baina aldaketa honek hiria, bere osoan, bere biztanle guztiei ireki zien. Mendeetan

zehir zelula isolatuena metatze baten moduan bizi eta gero, Paris espazio fisiko eta humano bateratu bihurtzen ari zen.

Horrek ondorio handiak eduki zituen, ordea; Marshall Berman filosofo eta idazle marxista estatubatuarri kasu egitera, Baudelaire izan zen ondorio hauetaz jabetu zen lehena, edo gutxienez, jabetuta edo ez, fenomeno berriak bere poemetan eta idatzietan islatu zituen lehena. Hona hemen literaturaren eta hiriaren garapenaren arteko elkarrekintzaren adibide garbia, lehen esan dugun bezala.

Berman lagun, azter dezagun, esaterako, “Pobreen begiak” izeneko testua (Charles Baudelaire, “Les yeux des pauvres”, *Le Spleen de Paris ou les petits poèmes en prose*, 1869). Hor maiteminduta dagoen batek maite duen neskarekiko sentitzen duen distantzia adierazi nahi dio maitatuari, eta horretarako elkarrekin izan duten esperientzia bat gogorarazten dio. Bi maitaleak daude bulebar berri bateko kafetegian –gogoratu Hausman bulebarra 1864an egin zela–, eraikuntza-lanaren hondarrak inguruetatik oraindik desagertu ez direnean, eta hiriaren aldaketak bakarrik posible egiten duen esperientzia berri batez gozatzen ari dira: hau da, ari diren euren arteko intimitateaz gozatzen, baina inguruan diren pertsona ezezagun guztien aurrean. Esperientzia hori, intimitatea ezezagunen aurrean eta haien bistan bizi ahal izatea, guztiz berria da, eta bulebarrak, hiriaren aldaketak, hiri modernoak, posible egin du.

Bat-batean, ordea, dio Bermanek, Baudelairek familia pobre bat sartzen du agertokian. Hortik poemaren izena, “Pobreen begiak”. Poemako pobreak aita miserable bat da, bi umerekin. Euren begiradak maitaleen zorian doratua urratzen du. Hiria ireki da, baina pobreak ere, erdi aroko hirian beren getthoetan sartuta zeudenak, agerian geratzen dira. Eta horren ondorioz, Bermanen hitzetan, “argi berri honen azpian, norberaren zoriona klase-pribilejio bat bezala agertzen da; Bulebarrak politikoki erreakzionatzera behartzen ditu”. Berman marxista zen; marxista ez dena, segurutik, beste ondorio batzuetara iritsiko da; baina eztabaida hori beste baterako utziz, edozein kasutan, edo ondorioak beste batzuk izanik ere, inork ukatuko ez duena da hiri espazio berriak ordura arte ezagutu gabeko harreman berri batzuetara eramaten duela.

Klase eta mota guztietako hiritarrak elkarren aurrean daude hiri berrian.

Hiri-espazioaren itxuraldatzeak berarekin dakartzan aldaketa sakinak mota honetakoak dira. Elkarren arteko harremanei eragiten die, bai-

na jokabideei ere bai, egoteko modu berri bat sortzen da –hortik urbanitate hitza, esaterako–; baina harremanei ez ezik politikari ere, eta literaturari ere eragiten die, noski.

Baudelaireren beste poema batean, oso oker ez banago aurrekoa dagoen liburu berean dagoena, hau da, *Le Spleen de Paris* deiturikoan, “Aureolaren galera” deitzen den testuan, garatzen den gaia da poeta baten eta “gizon arrunt” baten arteko elkarrizketa. *Mauvais lieu* batean egin dute topo, hau da, putetxe batean, segurutik, eta gizon arrunta, artistei buruzko ideia goren bat eduki duena, harritu egiten da poeta toki hartan aurkitu duelako. Poetari azalpen bat eskatzen dio, eta poetak orduan hauxe erantzun: “Adiskidea, zaldiek eta ibilgailuek beldurtzen naute. Duela gutxi, bulebarra zeharkatu dudanean, lasterka, lokatzetan plitiplasta eginez, anabasa mugikor baten erdian, bat-bateko mugimendu us tekabeko bat egin dut eta aureola makadamaren lohitegira erori zait. Beldurtuegi egon naiz jasotzeko. Pentsatu dut hobe zela nire ikurra galtzea, ni zaldi batek harrapatzea baino. Gainera, esan diot neure buruari, abantailaren bat gozatzen ahalko dut galerari esker. Orain ni ere batetik bestera ibiltzen ahal naiz, inork ni ezagutu gabe, gehiegikeria ere goza dezaket (*me livrer à la crapule* dio, zehatz), zuek, pertsona arruntak bezala”.

Hiriaren aldaketak hiritarrak bertan egoteko modua aldatu du, hiritarren arteko harremanak aldatu ditu; literaturak jaso du aldaketa horren testigantza; baina testigantza jasotze horretan literatura bera ere aldatu egin da (pentsa, “poemak prosan idatziak”? Non ikusi da halakorik? XIX. mendean?). Eta triangulua itxiz, hiritarraren eta literaturaren artekoa ere aldatu egin da: hainbeste ze, literaturaren demiurgoari, gako-irudiari, idazleari alegia, aureola erori baitzaio makadamaren lohitegira, gizaki arrunt bihurtuz (beste proletario bat baino ez da, nahi bada, proletario aski berezia den arren).

Hiria eta hiritarra

Goazen orain gure gure hiri espazio zehatzari buruzko bi hitz esatera.

Bistan da eta esan beharrik ez dago Iruñea ez dela Paris. Parisen, bulebarren eraikuntza eta hiri-transformazioa XIX. mendeko bigarren zatian gertatu zen. Iruñean berrogei urte geroago arte ez ginen harresia botatzen hasi, lehen Zabalgunea egiteko. Bai, Zabalgunea eraiki ahal izateko harresi botatzea 1900. urtekoa da, hor nonbait. Hori baino lehen

Iruñea gaur egun alde zaharra izenarekin ezagutzen dugun hiriaren zati koxkor hori baino ez zen, higiene askorik gabeko burgoen pilatze xume bat. Eta Bigarren Zabalgunea, 1920koa da, oso oker ez banago. Eta, nola-bait esan, handik bi egunetara baino ez, Gerra Zibila etorri zen, eta ondoren, gerraondo ilun eta luzea. Horrek guzti horrek markatu du gure hiriaren fisionomia, historia horrek, zeinaren frankismoak garrantzia handia baitauka, betikotu du gure gaurko hiriaren irudia. Historia horrek ekarri ditu gure monumentu ezagunak: Gerran Eroritakoen aldeko monumentu erraldoia, (“txanpinoitegia”, herri-iruditerian); Apaizgaitegia eta bere gurutze erraldoia; Gotorlekua, bere oihartzun belikoekin; Foruen monumentua, iragan hobe edo idealizatu baten oroitzapenarekin...

Franco hil eta gero irekitako aldi gutxi gorabehera demokratiko honek, bere aldetik, ez du ekarpen ikusgarriegirik egin hiri-espazioaren konformazioari dagokionez: urbanizazioak, makrosupermerkatuak, azalera handiko merkataritza, parkinak... hiria kontsumo-unitate bat dela azpimarratzen duten eta hiritartasun sinbolikoari ezer ekartzen ez dioten bihotzik gabeko ente funtzionalak. Gainera, zantzuak daude pentsatzeko “posmoderno” eta “demokratiko” moduan karakterizatu nahi izan dugun hiriak (irekia, anitza eta abar) ez dituela atzean utzi behialako ghettoak, eta eliteentzako urbanizazio eskusiboen bitartez konpartimentaziorako pultsioa areagotzen ari dela.

Iruñeak, gainera –edo Iruñea oraintsu arte gobernatu dutenek–, biziki, berriaz eta amorrusaz saiatu dira betiko hiri frankistari bestelako plegua ematen ahal zion edozeren lorratza desagerrarazten; arrasto arkeologikoak suntsitu zituzten, parkin bat egiteko; alde zaharreko galtzadarrria kendu zen; Euskal Jai zahar eta ederra hustu eta lurrarekin berdindu zuten, berdin kartzela zaharra, hainbat artista eskatzen ari zirenean erai-kin hura aprobeztatzea zentro kultural eta hiritar bat egiteko. Badirudi autobus geltokia izan daitekeela, aldaketaren udala mediante, hondeamakinaren lanetik libratuko den bakarra. Txikizio horren ordainez, zer ekarri du demokraziak, edo ohituraz “demokrazia” deitzen dugun baina errealitatea hobeki deskribatu nahiko bagenu “Bankokrazia” deitu beharko genukeen sistema honek, eraikin zibil sinbolikoen alderditik? Musulmanen Mekako Kaaba delakoaren antza daukan Baluarte izenekoa; Bisigodoen gotorlekua dirudien Artxibategi Nagusia; biak ala biak, bi irudi geometriko erregular, pisu eta arrakalarik gabeak, trokoak. Bi gotor-harri karratu. Haiekin batera, harekin zer egin inork ez dakien Navarra Arena, esaten dutenaren arabera, Madrilek Joko Olinpikoetarako egin zuen Ma-

drid Arenak baino 6 milioi euro gehiago balio izan omen duena. Hori eta deus gutxi gehiago.

Orain urte batzuk, hogei bat-edo, hemen, zenbait pentsalarik konzeptu berri bat sortu zuten, ez dakit noren imitazioan: *sky line* delakoa, lehen ere esan dugun moduan. Ikusizko lerro hori gizartearen eta demokraziaren beharrarekin lotzen zuten: hiri baten *sky line*-a ez zen bakarrik izango hiriarren eraikinek zeruaren kontra uzten duten silueta, ez bada, modu sakonago eta metaforiko batean, hiriak elkarbizitzarako eta topaketarako ematen duen aukera, hiria bizitzeko toki duin eta are eder egiten duena, edo ez.

Aztertu egin dut, hiritarra naizen aldetik, oinezko arruntaren nire joan-etorrietan, Iruñeko *sky line*a. Bat iparretik hurbiltzen denean Iruñera *sky line* hori aski esanguratsua da. Zer ikusten dugu, demagun, Burlatako saihebidetik hurbiltzen garenean? Lehen-lehenik, hor goian, Apaizgaitegiko gurutze erraldoia. Pixka bat eskuinago, San Francisco elizaren orratz harroa. Geroago, eraikin erdipurdiko eta sasi baso baten adarrek osaturiko mordoilo formabako bat, zeinetatik apur bat nabarmentzen baita Eskolapioetako dorrea; ondoren Edificio Singular deiturikoak, Iruñeko eraikinik altuenetakoak hala ere, agertzen du bere burua ozta-ozta, eta gero, San Lorentzoko dorrea ikusten da, San Saturninokoekin eta Katedral gotorrarenekin lehia estuan.

Hirira Errotxapeatik hurbilduz gero, San Lorentzo eta San Saturnino elizek hartzen dute nagusitasun ia erabatekoa, Artxibategi Nagusiak baidetik ezin dielarik protagonismo pixka bat kendu. Nafarroako errege-erreginen behialako jauregiak (egun Artxibategi Nagusia denak), Moneok duela dozena bat urte berri zuenetik, harresiaren gainetik zaindari, areagotua dauka zalantzarik gabe eraikin defentsiboaren karakterra; esan liteke Moneok, bere herrikideak ongi ezaguturik nonbait, erabaki zuela harresiaren jarraipen naturalizat har daitekeen eraikin kontserbakor bat egitea, hala egiteak asmatuko zuela berme osoa emango ziolakoan, edo beharbada, profeta eta buruargi, aurreikusitako zuen eraikinak funtzionalitatea eduki dezakeela etortzear legokeen n-garren erlijio-gerran. Artxibategi Nagusiaren ondoan Recoletasen komentuarien eta Nafarroako Museoaren profil apalagoak osagarriak baino ez dira, merke erreabilitatutako etxetxo zaharrak bezala, non, ezbairik gabe, "herria" deitzen dugun horrek bizi behar baitu, inor bizi izatekotan; behingoagatik konstruktio ideatik errealitate ukigarria izatera pasatua.

Hirira Madalenatik edo Txantreatik hurbilduz gero, ordea, Katedralaren monumentaltasun desproporzionatua da nagusi. Ezerk ez du erakusten batzuek zer nolako Iruñea nahi izan duten katedralaren desproporzioak bezain ongi.

Gauza ez da askoz gehiago hobetzen hirira hegotik iristen bagara; hegotik iritsita, Telefonikako orratzak edo “piruliak” eta Erorien Monumentu mastodontikoak baizik ez dute apurtzen sky line guztiz mesokratiko bat, 60. hamarkadako industrializazioaz eta haren logela-auzoen beharraz hitz egiten diguna argi eta garbi.

Ez da falta esaten edo aldez edo moldez iradokitzen duenik Iruñearen kasuan sky line delakoaz hitz egitea, hemen eta orain ari garen bezala, gehiegikeria bat dela, Iruñeari legokiokeen kontzeptua *mountain line* bat litekeelako, eta egia da inpresio hori areagotuta eduki lezakeela mendebaldetik edo ekialdetik hurbiltzen denak, hiria bera baino nabarmenagoak eta ukigarriagoak direlako hiria inguratzen duten tontorrak.

Beraz, hiria, hiri bakoitza, bere kokapen geografikoaren eta bere historiaren umea da. Iruñea beti bizi izan da bere nortasun militarren mende, eta erlijioaren pisuak zanpatua. Iruñeak partzialki eta berandu baizik ez du ezagutu Europako eta mendebaldeko metropoli handiek ezagutu duten modernizazio prozesua, Baudelairek-eta kantatu zutena. Historiaren azken 80 urteek izaera militar eta erlijioso horiek areagotu baino ez dute egin. Frankismoak modu bateko hiria zizelkatu zigun. Hiriak, hiri guztiak, aldatu egiten dira, bilakaera historikoak berak euren fisionomia aldarazi egiten du; ez dakit iritzi hau oso orokortua dagoen, baina nago Franco generala hil eta geroko sistema hau –ematen zaion izena ematen zaiola– ez dela gai izan frankismoak ezarritako metafora monumentalak eta ikusizkoak aldatzeko; beharbada ez du interes berezirik eduki horretarako, ezta ere, hiriari negozio-tokia den edo daitekeen arabera baizik ez diolako begiratzen: urbanizatu beharreko lur sail batzuk, non langileek lo egingo baitute, non supermerkatu bat eta parkin bat beharrezkoa izango baitira. Ez dakit iritzi oso zabaldua den, baina esanahiren bat edukiko du Iruñearen sky line-a hobekien definintzen duten eta aipatu ditudan monumentuetatik, erdiak baino gehiago elizak izateak, eta Victor Eusa, 36ko gerra garaian Junta Carlistakoa izandako Victor Eusa izatea eraikin horietako askoren egileak. Ez dakit nire ikuspuntuak aldeko asko edukiko duen, baina niretzat begi-bistakoa da, ebidenteegia agian gauza onerako, funtsean haur nintzeneko hiri berean bizi naizela. Orduko hiri hits, triste, gris eta frankista horretan.

Esan nahi baita, gure hiri-espazioaren demokratizatze monumental eta sinbolikoa oso badaezpadakoa eta problematikoa iruditzen zait. Hiri frankistatik hiri demokratikorako jauzia, egiazko hiri demokratikorako jauzia, egin gabe dago. Gehiago esatera ere ausartuko naiz; eraikin sinbolikoetan ezinezkoa da demokratizazio-aire bat aurkitu, eta gurean auzo berrien izendegiak baizik ez du nolabaiteko demokratizazio-aire bat bizi izan, auzo berrien izenen eskutik: Azpilagaina, Mendebaldea, Mendillorri, Erripagaina... Baina gure espazio fisikoak betikoan dirau.

Orduan, zer egin?

Literatura, hiria eta hiritarrak (II)

Esku-hartze bat literaturatik

Beraz, hor dauzkagu gure hiru elementuak: hiria, bere baldintza guztiekin; hiritarra, espazio fisiko horri zentzu bat, bizipen bat eman nahi eta behar diona; eta ondare literarioa.

Zergatik ez planteatu esku-hartze bat hiriko monumentuetan, ondare literarioa erabiliz, ondare horri beste bizi bat emateko, hiriaren paisaiako parte bihurtuz, beste elementu bat gehiago bihurtuz, hiriaren espazioa bizigarriagoa eta demokratikoagoa eginez?

Izan ere, literatura liburuetan bizi delakoa ikuspegi nagusi eta historikoa da, baina izatez, literatura euskarri askotan ager daiteke.

Nik hiru adibide baizik ez ditut emango, artikulua hau amaitzeko, eta hortik aurrera oso erraz eta oso ongi ulertuko da zein den nire proposamena, beste alde batetik aski xaloa eta elementala dena.

Lehen adibidea: Erorien Monumentua. Gaur den egunean, Joseba Asiron alkateak eta bere taldeak Mola eta Sanjurjoren hilotzak handik atera zituztenetik, Iruñean ez dago beste mintzagairik: zer egin ditzosozko monumentu horrekin?

Nire proposamena da, behin betiko irtenbidea ematen zaion arte, ondare literariotik esku-hartze sinboliko eta esanguratsu bat egitea.

Hasteko, har dezagun ondare literarioaren elementu ezagun eta ospe handi xamarreko bat. Har dezagun, esaterako, Augusto Monterroso idazlearen “El dinosaurio” ipuin ospetsua.

Aski ipuin famatua da literaturazaleen eta ez hain literaturazaleen artean, irakurleak ezagutuko du, zalantzarik gabe. Bere fama handiaren

arrazoia da hainbat eta hainbat kritikarik, bere garaian, “gaztelaniaz sekula idatzi den ipuinik laburrena” dela baieztatu eta famatu dutela. Ekarriko dut hona, jatorrizko bertsoan, hau da, gazteleraz, euskaratzeko lanik hartu gabe:

“Cuando despertó, el dinosaurio todavía estaba allí”.

Amaitu da.

Irakurle askok, esaten zaienean lerro hori ipuin bat dela, gaizki hartzen dute eta adarra jotzen ari zaizkiela uste ohi dute. Beste askok ipuinaren asmo probokatzailea baizik ez dute aintzat hartzen. Probokaziotik ere baduela ukatu gabe, ni saiatuko naiz labor azaltzen zergatik iruditzen zaidan “El dinosaurio” ipuin bat dela, eta zergatik uste dudan ipuin ona eta aintzat hartzeko moduko dela.

Hasteko esan behar da Monterroso ospe handiko idazlea izan zela, eta ez adar-jotzaile bat. Mundu osoan errespetatutako eta saritutako idazlea da, oso testu laburrak idazten zituelako ezaguna eta preziatua, gainera. Ipuina ere guztiz seriotzat hartua izan da, eta ez dira falta arlo akademikoan egindako interpretazioak eta exegesiak.

Zorroztasun gehiegizkorik gabe bada ere, denon eskura dago, ordea, ipuinaren analisi txiki bat egitea. Ipuinaren hasierak “Cuando despertó” dio; ordea, ez du esaten nor esnatu zen. Dinosaurioa esnatu zen? Dinosaurioa ez den beste pertsonaia bat? Beste pertsonaia bat bada, zer da, dinosaurioarekin batera gertaeren agertokian dagon norbait, edo agertoki horretatik kanpo dagoen narratzaile bat? Nahi den beste zalantza eta galdera egin daiteke ipuinaren protagonista inportanteenetakoa, edo agian bakarra, den horri buruz.

Bestalde, “el dinosaurio todavía estaba allí” horrek osatzen du ipuinaren trama eta aldi berean, baita amaiera ere. Hasierarekin bezala joka genezake: hasteko, dinosaurioa... hilik ala bizirik dago? Ez al diogu atzematen nolabaiteko mehatxu lauso bat dinosaurioaren temari han egoteko, “oraindik”, “todavía” adberbioak iradokia? Badirudi dinosaurioaren presentziak esnatu zen protagonistaren jarduna, ekintza edo nahia oztopatzen duela. Ibaia zeharkatu nahi duen gizaki primitibo bat da, ibaia zeharkatzeko dinosaurioaren zaindari-lana gainditu behar duena? Edo “dinosaurio” hitza zentzu metaforikoan ulertu beharko genuke, eta orduan ipuina ez da zertan gertatu historiaurrean, beste edozein garaitan baizik? Edo agian benetan dena gertatzen bada Bruselako Natur Zientzien Museon, famatua dena bertan dagoen dinosaurioen eskeletoen bildumagatik, duela, demagun, hogeitau urte? Edo Errioxako Dinosaurio

rioen Museoan? Edo Parke Jurasikoa ikusten ari dela lo geratu den ikusle bati buruzko ipuina bada?

Ez dakigu eta ez dugu jakiteko modurik, gainera. Are, nik hemen apuntatu ditudanak, aukera gutxi batzuk baino ez dira. Berehala konturatzeko gara, xehetasun guztiak aintzat hartzen hasiz gero, ipuin xume horrek erabat kontatu gabe iradokitzen edo erdi-ezkutatzen ahal duen gertaera edo/eta ipuina ez dela bat; ehun, mila, hamar mila, milioi bat izan daitezkeela. Alegia, horixe dela benetan ipuinaren balioa, kontatzearen, narratzearen, literaturaren beraren potentzialitatea zertan datzan modu laburrean erakusten duela; ipuina hazi bat bezalakoa dela, pastilla bat bezalakoa, non kasik munduko ipuin guztiak dauden, enbrioi baten moduan, eskema edo bozeto baten moduan, hori bai. Enbrioi, eskema edo bozeto baten moduan, eta irakurleak noiz gauzatuko, noiz burutuko, noiz moldatu edo obratuko zain. Zeren, ipuinak, hori erakustez gainera, literaturaren bigarren funtsezko egia bat ere demostratzen baitu: alegia, irakurlea dela, bere imajinazioarekin eta bere gogoetarekin, ipuina egin duena, ipuinari zentzia eman diona, lerro soil hori edertu eta osatu eta esanahiez eta zentzuz bete duena. Eta beraz, literaturan funtsezko jarduna irakurtzea dela esaten dugunean, hainbestetan entzuten den bezala, ez garelako esaten ari balizko irakurlearen belarriak goxatzeko gezurtxo bat, egia osoa baizik.

Orain, eman dezagun, lehenagoko guztia kontuan harturik, ni naizela hirian, literatura mediante, esku-hartze bat egin nahi duen irakurle edo ibiltari edo oinezko hori, hiritar hori, eta horretarako nire hiria, Iruñea, eta ondare literarioaren elementu hori, Monterrosoren “El dinosaurio” hori, elkarren arteko harremanean jartzen ditudala, ipuina Erorien Monumentuan paratuz, esaterako.²

Honek ere badauka probokaziotik, noski, baina probokazio bat baino gehiago da, askoz ere. Alegia, denok dakigu zergatik dagoen hor eraikin hori. Ez al liteke esan eraikin hori dela dinosaurioa? Denok dakigu, baita ere, zer sinbolizatzen duen, eta ez hori bakarrik, sinbolizatzen duen hori ez zaigu arrotz eta urrun, sinbolizatzen duen horrek ondorio sakona utzi zuen gu guztiongan, markatu zituen gure bizitzak, alde edo moldez. Denok ukitu gintuen, eta denok daukagu horri buruzko esperientzia bat, ez zuzena, beharbada, baina bai hurbila, modu batekoa edo beste ba-

2 Foruen monumentuko detaile-argazkia Berria egunkaritik hartua da; gainerakoak Mikel Landak eginak dira; fotoshopez egindako montajeak (hiru sailletako bigarrenak), Esteban Montoriorenak.

tekoa, baita uste bat ere, honelakoa edo bestelakoa. Baina 80 urte geroago, 40 urteko diktaduraren eta beste hainbeste urteko bankokraziaren ondoren, dinosaurioa hor dago oraindik. Ezer gertatu izan ez balitz bezala, ezer aldatu izan ez balitz bezala. Hara non, gure esku-hartze itxuraz xumea bide bazterreko afusilatu guztien salaketa oihu bihurtu da. Beste modu batera esanda, esku-hartze honek burutu, gauzatu, biribildu, perfektionatu du Monterrosok utzi zigun ipuina, hazi bat bezalakoa zen hori. Gure esku-hartzeak historia oso bat aukeratu du enbrioi, eskema edo bozeto moduan zeuzkan milioika historia horien artean. Esanahi ja-

kin bat eman dio, esperentziaz bete du, zentzu historiko bat gaineratu dio, eta gu guztioi dagokigu, ez dago ihes egiterik. Eta hiritarrak badaki.

Puntu honetara iritsita, irakurlea, oinezkoa, hiritarra, konturatzen hasten da jolasa ez dela zertan horretan bukatu, jolasa baino aukera handiak eskaintzen dituen meategi bat dela, eta orduan hasten da, gero eta zaletuago, ondare literarioaren eta monumentuen arteko konbinaketak egiten.

Bigarren adibidea: Foruen Monumentua. Gure izaera politikoaren gune sinboliko nagusia, alde guztietatik erasana, maiztua, espektro politiko guztien eskuetatik pasatua. Orduan, har dezagun Joseba Sarrionandia poeta, narratzaile eta saiogile famatua, eta har dezagun, zehatz esateko, bere epigrama famatu eta esanguratsuenetako bat. Epigrama bat, badakizue, pentsamendu bakar bat zorroztasun handiz adierazten duen konposizio poetiko laburra da. Sarrik, besteak beste, hau eman digu, gure izan nahi eta ezinaren laburpen baten gisa ulertzen ahal dena, segurutik eza-gutuko duzue:

“Ez den herrialdean sortu ginen eta geu ere, esan gabe doa, ez garena gara”.

Sarrik beste askotan ere jardun du gure ez izate horretaz, ironia, maitasuna, ezintasuna eta kritika uztartuz, eta hala, behin baino gehiagotan erantzun die Euskal Herria ez dela esistitzen esaten dutenei hura horregatik dagoela Euskal Herriaren alde, ez zelako esistitzen, preseski, eta esistitzea nahi duelako. Baina gure herria ukatzen dutenei ez ezik, “Foru nazioa” bezalako oximoronekin estali nahi dutenei ere erantzun die.

Para dezagun Sarriren epigrama Foruen Monumentuan, gure ez izatearen eta izan nahairen erakusgarri.

Hirugarren eta azken adibidea: Foru Diputazioaren ondoan, lurrean, Ama Birjinaren omenez dagoen plaka oroigarria. Hiri frankistaren monumentu xume baina esanguratsua. Eta har dezagun, esaterako, Pio Barojaren lana.

Gure hiriaren historian idazle famatu batzuek garrantzia handia eduki dute. Horietako bat Pio Baroja izan zen, daki-zenez. Pio Baroja Iruñean bizi izan zen gaztetan, institutuko urteak hemen egin zituen, eta estampa gogoangarriak utzi zituen XIX. mende bukaerako hiriarri eta bertan bizi zen jendeari buruz.

Horretaz aparte, bada hain ezaguna ez den Barojaren lan bat, 1953. urtean argitaratua, “El País Vasco” titulua duena. Liburu hau berrargitaratu zen 1988an, baina, edizio berriak zentsuratu zituen jatorrizko liburuen hainbat kapitulu: zehatz esateko, Nafarroaz eta Iparraldeaz ari ziren kapituluak. Horrela, 1988ko edizioa eskuratu zuen irakurleak ikusi zuen, eta jatorrizko edizioa ez bazuen ezagutzen, ikasi ere bai, Pio Barojarentzat Bizkaiak, Gipuzkoak eta Arabak baizik ez dutela Euskal Herria osatzen, zeina manipulazio trauskil eta baldar bat baino ez baita. Liburu bitxi horren historia amaitzeko, esan behar da Txalaparta argitaletxeak editatu zuela berriz 2006. urtean, baina jatorrizko bertsioa errespetatuz, bai eta “Zazpiak bat” titulua zuen kapitulua ere.

Liburu hartan Barojak, zorrotz eta anker, esaldi honekin hasi zuen Iruñeari buruzko pasartea:

“Pamplona tenía carácter y un espíritu conservador. Luego la vi treinta años después. Había perdido carácter, lo que no había perdido era su espíritu conservador”.

Para dezagun On Pioren esaldia birjinazale pioen esaldiaren ordez.

Segi nezake beste hainbat adibide jartzen; baina honenbestez, uste dut aski argi gelditu dela nire asmoaren nondik norakoa.

Nork daki, eskalatzaile eta suhiltzaile ekipo on bat mediante, egunen batean esku-hartze hauek, eta beste batzuk, burutuko ditut. Bitartean, *Egan*-ek argitaratu nahiko balu, eskertuko nuke.

Palmen herria

Aurelia ARKOTXA

Ordea palmen herrira berriz jinen zarelarik eta El Ouedera berriz itzuliko ez nauzu gehiago atzemanen LOREEN EGOITZAN bila nazazu ETERNITATEAREN EGOITZAN bila nazazu eta eremu infinituan gaindi bazihoan eztiki eresia eta zelai zabalean barna bazihoan emeki itzaltzen eki distiranta (Isabelle Eberhardt, Yasmina).

1. 1904an Isabelle Eberhardt idazle eta erreportaria hogeita zazpi urterekin Aljeria hegoaldean hil zen. Victor Barrucand haren erredakzioburuari emanak izan zitzaizkion, omen, Ain Sefrako uholdeak aski hondatu zituen zirriborro batzuk. Victor Barrucandek Isabelle Eberhardten idazkiak, gutunak, birmoldatuko ditu, 'apainduko'. Fede onez, gainera, ondo-ko lerroek derakusten bezala:

Hark berak desiratzen zuen bezala, amaigabe utzi zituen idazlanak bukatuz eta hartu zituen oharren argitalpena bermatuz gure kolaboratzaile maitearen oroitzaren zaintzeko gure ahalak egin ditugu. Gertakariak ahala uzten diguten bezain laster, utzi dizkigun paperetarik hartu orriez osatzen ditugula, bizi zelarik argitaratu zituen narrazio laburrak liburu baten forman ordenatuz haren miresle eta adiskideek aspalditik agertu izan duten nahikaria dugu betetzen (Barrucand, *Islameko orriak, Hitzaurrea*. [Pages d'Islam, Préface], 1932).

Dena den, Isabelle Eberhardten artxiboei buruz eta gutuneriari buruz gero eta ugariagoak diren ikerketek emeki-emeki agerian ari dute uzten XIX. mende bukaeratik eta XX. mende hastapenera doan Europako panorama literarioan leku aparta duen idazlea zela.

2. Isabellen ama, Nathalie Charlotte Dorotheé Moerder, sortzez Eberhardt, alemaniar jatorrizko errusiar aristokrata zen, San Petersburgon sortua. Bera baino aise zaharragoa zen Pavel Karlowitch de Moërder errusiar jeneral eta senatariarekin ezkondu zen 1860an. Olga, Nicolas, Natalia eta Wladimir (Volodia) hurren hezkuntzaz, jatorri armeniarra

zuen Alexandre Nicolaiévitch Trophimowski prezeptorea zen arduratzen.

Osasun arazoengatik haurdun zen Nathalie 1871. urteko hastapenean iritsi zen Suitzara bere hiru haurrekin eta Constantin semeordearekin (dirudienez Olga, alaba zaharrena, San Petersburgon gelditua zen). Trophimowski ere Montreux-ra heltzen da handik laster. Nathalie de Moërder eta Trophimowski ohaidetu ziren eta lekuz aldatu ziren. Alda egin zuten Genevara joanez, lehenik ‘Quartier des Grottes’ deitu auzora, gero Cartignyra. Azkenean, Meyrinen erosi zuten etxea.

Garai hartan Genevako giroa ez zen trankila. Han errefuxiatuak ziren Errusiako, Alemaniako eta Europa ekialdeko zirkulu anarkistekin harremanetan zen Trophimowski, Nicolas II Tsarraren sekretuzko zerbitzuek eta Suitzako autoritateek begietan baitzuten, begietan zuten bezala haurrekin bizi zen De Moërder - Eberhardt familia. 1871ko abenduaren 11n Genevan sortuko da De Moërder jeneralaren azken haurra, Augustin (de Moërder jenerala 1873ko apirilean Moskun hil zen 76 urterekin). Trophimowski haurren zurkaitza bihurtu zen. Handik lau urtetara, 1877ko otsailaren 17an, zen sortu Isabelle-Wilhelmine-Marie Eberhardt Genevan. Sortze-agiri ofizialak aitaren izenik ez dakar. Biografia gehienetan irakur daiteke Isabelle Eberhardt Trophimowskiren alaba zela; azken honek, ordea, sekula ez zuen filiazio hori aitortu. Idatzia izan da Isabelle Rimbauden alaba ezkutua izan zitekeela ere, haren aurpegiak Rimbaudek gaztarroan zuen aurpegiarekin zuen eiteagatik. Funsgabeko erran horiei pisu gehiagoren emateko, Rimbaud Holandarako bidean Suitzatik justu 1876an zela pasatu, aitzinatu izan da.

Diote iturri batzuk ere, Nathalie de Moërderrek hil aitzin aitortu zuela Isabelle mediku musulman baten alaba zela. Isabelle Eberhardtek berak behereko lerro hauetan aipatu gizona ote?

Errusiar hiritartasuna zuen musulman baten alaba naiz, musulmana sortu naiz eta ez naiz erlisionez aldatu geroztik. Nire aita Genevan ni sortu eta guti geroago sortu zenez, ama hiri horretan gelditu zen adina zuen ene osababitiarekin. (*La Petite Gironde* kazetari Isabelle Eberhardtek bidalia, 1903).

Ali Abdul Wahab Tunisiako adiskideari, berriz, hauxe idatzi zion: “Amaren medikuak egin bortxaketa baten ondorio tristea naiz”.

3. Dударик ez Trophimowski arta handiz arduratzen dela Isabellen hezkuntzaz. Eta Isabellek bere ‘Vava’, bere ‘Ottotto’ adoratzen duela. Parti-

kularki, ez dadila Isabelle aristokraziako eta burgesia altuko neska ñoña eta ilupa horietarik bat gehiago izan, hori duke pentsatzen Bakuninen hezkuntza gomendioak gogoan dituen, eta, bestalde, Tolstoï zale handia den, Trophimowskik.

Isabelle Eberhardt neska ttipiak, bere ile motz eta pantalonekin mutiko baten itxura du. Bere anaiekin kanpoan jostatzen da, zaldiz ibiltzen ikasi du zaldizko aparta bihurtu arte (etorkizunean, arabiar zaldizkoz beztiturik da Aljeria hegoaldean barna kurri ibiliko).

Trophimowskik goi mailako hezkuntza intelektuala eskainiko die haurrei eta bereziki oso abila eta oso ernea den Isabelleri. Filosofiako, historia-geografiako, zientzietako klaseak ukanen dituzte. Hizkuntzek, klasikoek barne, inportantzia aparta ukanen dutelarik haurren hezkuntzan (Trophimowskik frantsesa, alemana, italiara, errusiera eta hebreera mintzo ditu). Hizkuntzendako erraztasun handiak ditu Isabelle Eberhardtek. Kultura anitzeko giro horretan, haren etorkizunean oinarritzekoak izanen diren arabiera (1896an hasten da hizkuntzaren ikasten) eta kabylera ere ikasiko ditu.

Bi ahizpa zaharrenak 1880ko hamarkadan ezkontzen dira, Errusian den Olga errusiar armadako aitzindari batekin 1886an, eta Nathalie Jules Perez Moreyra legegizonarekin 1888an.

Ez da argi zergatik Augustin, anaia maiteena, La Villa Neuve utzi 1894an kanpoko legioan engaiatzen den. Arrazoiak politikoak ote? Sidi Bel-Abbés-era destinatua izanen da, handik araba gazteari bidaliko dizkion gutunek garrantzia aparta ukanen dutelarik.

Garai haietan Nicolas, beste anaia, Errusiara itzultzen da.

Isabelle Eberhardtek hamazazpi urterekin argi du idazlea dela eta idaztea haren “halabeharra” dela, haren “destinoa” berak dioen bezala. Hemezortzi urterekin, *Infernal*ia narrazio laburra (1895) *Paristar aldizkari berrian* (*La Nouvelle Revue parisienne*) publikatzen du.

Idazkiak izengoiti ezberdinez sinatzen ditu ‘Nicolas Podolinsky’, ‘Mérimé’ (lege islamikoaren arabera Slimane Ehnirekin ezkondu zelarik erabili zuen izena), ‘Mahmoud Saadi’, Nadia...

Augustin gabe, bakarti senti da orain La Villa Neuen. Pintatzen eta ikasten jarraitzen du, 1896an Genevako unibertsitatean medizina ikasten ari da. Baina gogoak joanak zaizkio. Aspertzen da. Gainera, giro politikoa gero eta arriskutsuago bilakatzen ari da Genevan.

Parisera doa 1896an, han Abou Naddara izengoitiz ezaguna den James Senua egiptoar nazionalistaren ezagutzak egiten ditu. Momentu libreetan idazten jarraitzen du. *Ibiltariez (Des trimardeurs)* narrazioaren lehen bertsioa bukatu du.

Europako giro ilunetik joan nahiko luke urrun, Augustinek bere gutunetan aipatzen dizkion zerumuga eguzkitatuetara.

4. ‘Genevan segur ez bagaude zergatik ez Ipar Afrikara joan?’ Hori dieke etxekoei proposatzen. ‘Zergatik ez hara lehenik amarekin joan? Han zer egoera dagoen haztatze?’ Gauzak horrela, 1897ko maiatzean, ama-alabak Aljeriara heltzen dira. Isabellek hogeituz hamar urte ditu. Bôneko (gaurko Annaba) frantses kolonian jartzen dira. Lekuak liluritzen ditu, bistan da, baina laster, frantses kolonoen arrazakeriak eta arabiarren kontra dituzten *a priori*ek okaztaturik badoaz jende xehea bizi den auzo herrikoira. Han, Bugeaud karrikan etxe ttipi bat alokatzen dute. Zer zoriona, primadera-udako gau epeletan, terrazan gauaz etzanak, izartegiari so lokartzea...

Beti mutiko arabiarrez bezi, Isabelle Eberhardtek bizi librea badarama Bônen. Maite du arabiar auzoko kafetegietan kifaren erretzea edo emazte dantzari so egotea. Ama-alabak garai horretan meskitako imamaren aurrean islamera konbertitzen dira. Ordea, 1897ko azaroaren 27an ‘Fatima Manoubia’ izenez ofizialki islamera konbertitu den Nathalie Eberhardt de Moërder bihotz kolpe baten ondorioz supituki hiltzen da Bônen. Alabak eta lekukoek Bôneko Zaghouane hilerrri musulmanean ehorzten dute ohitura musulmanaren arabera.

Bellaredj Boudaoudek bere blogean galdera hau egiten du: ‘Ez ote du Manoubia haren (Isabelle Eberhardten) aitaren nortasunarekin loturarik?’ (2013).

Aljerian segitu nahiko luke Isabelle Eberhardtek, baina 1899ko martxoaren 14an frantsesen kontrako jazartze batean aljeriarrekin batera parte hartu duelakoz handik fueratua da. La Villa Neuvera itzuli beharko. Han, bazterrak utziak aurkitzen ditu, baratzea belar basez betea, Vava zahartua, osasunez apaldua, eta Volodia anaia zainetarik eri.

Apirilaren 13an, Volodiak bere buruaz beste egiten du.

Ondoko hilabetean, 1899ko maiatzaren 15ean, Isabellek hain maite duen bere Ottotto, Vava, galtzen du. La Villa Neuven hiltzen da Trophimowski, zintzurreko minbiziarekin.

La Villa Neuveetik lekutzen da Isabelle Eberhardt.

Garai horretan eta aldizkari ezberdinetan *Magrebeko ikusmena* (*Vision de Maghreb*), *Yasmina*, *Afrikako itxurak - ulemak* (*Silhouettes d'Afrique-Les oulémas*) agertuko dira.

5. Augustin de Moërder anaia Legiotik erreformatua izan denez, eta Marseillan plantatua denez, hara doa Isabelle Eberhardt. 1899ko ekainaren 12an, biak Marseillatik Tunisera buruz abiatzen dira, gero handik Augustin Marseillara berriz itzultzen delarik. Isabellek aldiz “Si Mahmoud Saadi” nortasunaren pean Magrebeko bere bigarren bidaia hasten du. Tunisian etxe bat alokatzen du, eta hilabetea han iragaten du basamortura buruz joan aitzin. Azken bidaian egin duen bezala, gizonen jantzia dabilenez, gizonen konpainian bil daiteke.

Agorrila hastapenetan Aljeriako hego-ekialdean den El Ouedera heltzen da Isabelle Eberhardt, eta handik hilabete batetara Bônera.

Bônen, Augustin eta Isabelle anai-arrebak amaren hilobiaren inguruan biltzen dira. Irailaren eta urriaren artean, beste hilabete batez Tunisiako Sahelen kurri ibiliko da Isabelle Eberhardt. Ondotik, 1899ko azartotik 1900eko uztaila arteko hilabeteak Marseilla, Paris, Italia, Sardinia, Genevaren artean mugimenduan pasatuko ditu. Garai horretan du Lydia Paschkoff errusiar poeta eta bidaiaria ezagutuko.

1898. eta 1900. urteen artean diren hilabeteetan, Isabelle Eberhardt *Rakhil*, bukatugabea geldituko den eleberriaren idazten ari da.

6. Isabelle Eberhardtek Magrebera buruzko bere hirugarren bidaia 1900eko uztailaren 22an hasiko du.

Aljerren aste bat iragan ondoan, badoa. Touggourten da uztailaren azken egunean eta agorrilaren 4an ja El Oueden, basamortuaren atarian. Zazpi hilabete iraganen ditu han.

Hortik landa, Isabelle Eberhardten biziak bihurtu osoa hartzen du, bi gertakizun oinarritzkoen ondotik. Lehenik, El-Ouedetik kilometro gutitan den Guémarren, Mahmoud Saadi (Jainkoak bere urrikalmenduz fabore egina duena) izenarekin El-Kadiriya deitu sufi kofradiaren inimizia errezipitzen Kadri logian. Bigarrenik, Spahietan azpi-aitzindaria den Slimane Ehniren ezagutza egiten du (agorrilaren 6an behar bada). Kadira d’El-Ouedeko zaoui-an islamiar erritualaren arabera ezkonduko da lehenik aljeriar hiritar bihurtuz. Usaia duen bezala, gizon jantziarekin beztitzten da libertate gehiagorekin ibiltzeko. Baina 1901eko urtarilaren lehenean,

Slimane Ehni lekuz aldarazten dute eta Batnara igortzen. Hilabetearen azken egunetan, El Ouedetik hurbil den Behiman atentatu batean hiltzear da Isabelle Eberhardt. Jakina da Tidjania kofradiakoek dutela eraso muntatu. Otsailaren hondarretik maiatzaren hastapena arte Batnan miseraleki bizi da, herritarrek haren laguntzeko ahal dutena egiten dutelarik. Atentatuaz izanen den auziaren beha egon behar du, eta autoritateek auziaren zain Aljerian egotea kontseilatzen diotenez, Marseillara buruz abiatzen da.

7. Magrebera eginen duen laugarren bidaia honetan, Isabelle Eberhardten erasotzailearen kontra izanen den auziak leku osoa hartuko du. Auziagatik 1901eko ekainaren 4an Konstantinara ailegatzen da. Auzian urrikalmendua eskatzen du erasotzailearentzat. Ekainaren hastapenean Behimako atentatuari eta auziari sekulako publizitatea egiten dizkien artikuluak *La Dépêche algérienne* kazetan publikatzen ditu, administrazio kolonialaren aiherra piztuz. 1901eko ekainaren 18an Aljeriatik kanporatua da, polizia-oharrak diolarik Isabelle Eberhardt “arabiar komunitatearen alde eta administrazio kolonialaren kontra egiten duen errusiar emigratu peligrrosoa” dela.

1901eko ekainaren azken egunetan Marseillan da Augustinen etxean. Slimane Ehni Marseillara heltzen da agorrilaren 28an. Etorkizunean, Aljeriara legez itzultzeko frantses botere kolonialarekin arazorik izan ez dadin, Isabelle Eberhardt 1901eko urriaren 17an frantziar hiritartasuna duen Slimane Ehnirekin bigarren aldiz ezkontzen da Marseillako Herriko Etxean. Isabelle Eberhardtek frantses hiritartasuna lortzen du.

Aljeriara joan daitezke.

8. 1902ko urtarrilaren 15ean Bônen da. Aljerra doa, han Barrucand senar-emazteak ezagutuko dituelarik. Ekainaren bukaera eta uztailaren hastapenaren artean, Bou Saâdan El Hameleko Zaouian Lalla Zeyneb marabutsari bisita egiten dio. Christiane Chaulet Achour-ren aburuz (2016) Lalla Zeyneben ezagutza oinarritzkoa da Isabelle Eberhardtentzat. Andere marabutsaren ezagutza egin ondoan zituen omen idatzi ondoko hitzak:

Nomada nintzen, ttipi-ttipitan zuzen-zuzena eguzkitan kartsuagoa iruditzen zitzaidan arrotasun xarmagarriari buruz zeraman errepide zuri tirriagarriari so amets egiten nuelarik... Bizi osoan nomada izanen naiz, zerumuga aldakorrez, lehen ikustaldirik oraino ukan ez duten urruntasunez amoros, bidaia oro, eskualde erabilietaraino eta ezagunetaraino daraman hura ere esplorazioa baita (*Ene Egunerokoa [Mes Journaliers]*).

Uztailaren 7an Slimane destinatatu duten Ténès hirira heltzen dira biak. Urrian, 1902ko azaroaren 30ean, Victor Barrucandek *Akhbar* astekarri berria sortzen du Aljerren. Kolonialismoaren alderdi ilunak salatu nahi ditu *Akhbar*-eko erredakzioburuak, lekuko jende musulmana defendatuz “humanoagoa liratekeen kolonialismo baten alde” eginez.

Akhbar zuzendu aitzin, *Les Nouvelles*-eko buru izana den Victor Barrucandentzat oinarritzakoa da 1903ko primaderan Aljeriako eta Marokoko frontieran nomaden eta frantses militarren artean gertatu diren buruzburuzkatzeek berri zuzenak izan daitezen, eta, beraz, erreportari bat Oraneko hego eskualde hartara igorria izan dadin.

1903ko iraila. Isabelle Eberhardt *Akhbar* astekariko erreportari gisa Oran hegoaldeko eskualdera bidalia da, Aljeriako eta Marokoko frontieran maiatzaren 31n eta ekainaren lehen egunean gertatu zenaz xehetasunen emateko, Taghiteko agorrileko setioaz, El Moungarreko batailaz, Cheikh Bouamamaren oldarraz...

“Si-Mahmoud Saadi” izengoiti maskulinoarekin, gizonezko arropen bezitua, Isabelle Eberhardt erreportaria Aïn Sefrara heltzen da.

1903ko urtarrilaren 26an Bou Saâda hirian da. El Hameleko zaouira doa Lalla Zejnaben ondoan giro baketsuan egotera. Apirilean, *L'Union Républicaine* kazetan Isabelle Eberhardti Ténè-eko hirian azpiz Frantziaren kontra obratzea leporatzen zaio. Ondorioz, Slimane Ehnik bere lana galtzen du.

Urrian, Ain Sefran Lyautey jenerala ezagutzen du. Frantses autoritate militarrekin kolaboratzea proposatzen dio Lyauteyk Isabelle Eberhardti, baina ezetz erantzuten dio. Bencherifek, Ain Sefrako poetak, gogorazten duen bezala, Lyauteyk Isabelle Eberhardten izpiritu librea mires-ten zuen:

Gehienik miresten dudan jendeatarik zen: hezigaitza. Arras bera den norbaiten aurkitzea, aurreiritzi orotarik, menean eukitze orotarik, klixen orotarik kanpo den norbait, eta bizia ortzian zoria bezain gogo libre trebesatzen duena; zer plazerra. Zenarendako eta ez zenarendako maite nuen. Maite nuen zuen artista jite ikaragarri horrek, bere baitako jite horrek jauzarazten zituelako notarioak, kaporalak, era guztietako mandarinoak. (Lyautey).

1903tik 1904ra doan negua Figuiç-en iragan zuen.

9. 1904ko maiatzean Isabelle Eberhardt berriz badoa Ain Sefrara, han udaren iragatera. Maiatzaren hondarretik uztailearen hondarra arte Kenadsako Zianiya zaouira erretiratzen da otoitz egiteko eta meditatzeke. Ain Sefratik eri itzuli da. Paludismoagatik.

Topografikoki leku gerizatuagoan (gorago) eraikia den ospitalean hamabost egunez atxikitzen dute. Urriaren 20a. Isabelle Eberhardtek bere etxera joan nahi. Slimanengana. Sendagileak ez du nahi utzi, ez baita sendatua. Halere, ospitaletik ateratzen da eta badoa Slimanengana, biek han alokatua duten etxe ttipira. Biharamunean, urriaren 21ean, Ain Sefra eta inguruetan izanen den bat-bateko eta ikaragarriko euritearen ondotik, Oued-Sefra errekidorra urez hanpatzen da, bere errekatik ateratzen. Alimaleko indarrarekin sartzen da uholdea Ain Sefran, ur lasterrek eskolan diren sei haur badaramatzatela beren zirimoletan. Hondamendia. Hogeita sei hil. Isabelle Eberhardten gorputza etxe eroriaren harrondarretan hiru egunen buruan aurkituko dute. Zaku bat zirriborroekin. Eskuizkribu hondatuak Victor Barrucandi utzi omen zizkioten. Slimane salbatu zen.

Norbaitek fotografiatu zuen Isabelle Eberhardten gorputzaren altxatzeko momentua. Aski urrundik hartua da argazkia, hil-mihise zuriak estaltzen du lekuko gizonen andetan badaramaten hilotza. Osoki eroria den haren etxe ttipia bigarren planoan ikus daiteke. Gotorrangoak diren ondoko etxe batzuk zutik daude. Argazkiaren pean legenda hau letra larriz: 'ISABELLEN GORPUTZAREN LEKUALDATZEA BERE ETXE ERORIAREN ONDOAN.' ('TRANSFERT DU CORPS D'ISABELLE PRES DE SA MAISON ECROULEE').

Ain Sefrako hilobiaren lauzan den hilartitzak frantsesez hauxe dio: "Isabelle Eberhardt, Ennhi Slimanen esposa, 27 urterekin zendua, Ain Sefrako sarraskian, 1904ko urriaren 21ean".

Baina, 1903ko argazkiaren pean den legendak ongi erakusten duen bezala, eta gaurko Abdellah Terkmaniren kantuak, "Isabelle" da anitz aljeriarrentzat. Besterik gabe. Eta "gure alaba" ere bai.

Dreyfus aferaren garaian Zolaren alderdia hartu zuen. Frantses armadak Magreben praktikatu torturak salatu zituen. Gutik egin zutena.

Isabellen gorputza desertuko atarian ehortzi zutelarik, imamak "Hilen otoitza" errezitatu zuen.

(Hendaian, 2019ko maiatzaren 13an)

Den-dena nahi dugu (*Vogliamo tutto*) (zatia)

Nanni Balestrini
Itzultzailea: Fernando REY ESCALERA

LEHENBIZIKO PARTEA LEHEN KAPITULUA

Hegoaldea

Hegoaldean hamar edo hamabost urte lehenago hasia zen. Italiako Hegoaldeko Kutzaren esku-hartzea industria berriak nezakari-eskualdea industrializatu beharra. Eta garai hartako hauteskundeetako mitinetan aditzen zen Italiako Hegoaldeak aurrera egin zezan lan egin beharra zegoela. Giza duintasun berria iristeko produzitu beharra zegoen. Bestelako Hegoalde baten premia genuela ogia guzti-guztiantzat eta abar. Kristau Demokraziak esaten zuen Italiako Alderdi Komunistak esaten zuen denek esaten zuten.

Baina hura guztia azkenean emigraziorako ate irekia izan zen seinale bat esaten ziguna denok iparraldeko fabriketara joan behar genuela. Italiako iparraldean zein European prest zeudela jende olde hura guztia hartzeko. Orduan denok baliagarriak gintzaizkien Fiaten edo Volkswagenen muntaketa-kateetan lan egiteko. Eta hain zuzen ere langile mota hori behar zuten. Langile bat katearen edozein lan mota egin zezakeena nekazari-eskualdeetan edozein lan mota egin zezakeen bezala berdin jornalari lana egin edo errepideak egin. Eta beharrezkoa zenean lasai ederrean langabearena ere egin zezakeena hala tokatzen bazen.

Lehenago ordea justu alderantziz zen. Lehenago jornalariak nekazari-lana egin behar zuten beti lurrari lotuak denak. Hegoaldeko langileek

Hegoaldean gelditu behar zuten. Zeren orain dela hamabost urte Iparraldera eta Europara joan izan balira denak lanera sekulako saltsa eta kakanahastea sortuko zen han goian. Orduan han goian ez baitzeuden oraindik prestatuak ez fabrikak ez deus. Garai hartan nik oraindik ez nuen gertatutako gauza horien berri. Gero ikasi ditut lagunekiko solasaldiei esker. Lana betiko utzi eta gero. Mirafioriko fabrikari egun hartan sortu nuen iskanbilaren ondoren.

Baina garai hartan PCIren leloa zera zen: lurra lantzen duenarentzat. Jornalariei ordea zer axola zitzaion lurraren jabetza. Falta zitzaion dirua axola zitzaion urteko hilabete guztietan diru-sarrerara beti segurtatua izatea axola zitzaion eta ez besterik. Horregatik aldatu zuen PCIk Hegoaldean lurren okupazioari buruzko politika. Hiri administratiboetara erretiratu zen aski baitzuten han eskulangileen enplegatuen atsekabeei kasu egitea. Nahiz eta bitartean Battiplagian eta Reggio borroka handiak lehertu ziren baina PCIrentzat haiek azpi proletario kakaztuak besterik ez ziren.

Gainera ez da egia Hegoaldea oro har pobrea izana zela inoiz. Betidanik han lur-jabeek diruketa ederrak irabazi dituzte nekazaritzan. Eta horrela izan zen Hegoaldeko Kutxa sortu ondoren ere. Kontu bakarra zera zen: lur-jabeek beti irabazten zuten eta bost hektarea baino gutxiago zutenak aldiz handik alde giterra behartuak zeuden.

Har ditzagun adibide gisa Salerno inguruko lur emankorren jabeak Sele ibaiaren bazterreko zelaietako lurrenak. Ordoki hartan tomate-hazleak zeuden. Sasoia denean tomateak landatzen dituen jendea familiako guztiek parte hartzen duten lan batean. Dirua metatzen joan ziren heinean lur-jabeek industrializatu egiten zuten lan hori guztia. Horrela orain dena egiten dute lurrean landatutako tomateekin hasi eta kontserbaflaskoarekin buka. Horrela jornalariak obrero bihurtu dira eta makinei esker jende gutxiago behar da baina produzitu gehiago egiten dute. Eta gainerako langileek desagertu behar dute handik.

Kutxak lur batzuk desjabetu zizkien lur-jabe aberatsek milioiak ehunka jaso zituzten lira mordoa esku-dirutan. Haiek ere nahi zuten industriak sortzea. Eta gainera milioi horiekin etxebizitzak eraikitzen zituzten hirietan etxebizitzak milaka. Eta obretan lan egitera etortzen ziren gehienak ez ziren Salernokoak baizik eta kanpotik etorriak. Apeninoetako mendialdeko herrietakoak. Jende hark guztiak etxean txerria zuen baita oiloak eta mahastiak eta olibondoak ere baina ez bizitzeko eta aurrera ateratzeko adina. Orduan den-dena saldu zuten hirian aparta-

mentu bat erosi eta fabriketan hasi ziren lanean. Eta azkenean horregatik hirian lehenago baino are langabe gehiago zeuden.

Baina gehienbat iparraldera joan behar zuen barnealdeko eta Apeninoetako herrietako jende horrek guztiak. Toki haietan Kutxak ez zuen eskurik sartu nekazariak bertatik desagertzekoak zirelako. Iparraldera zihoazen garapenean laguntzeko. Iparraldekoek gure azpigarapena behar baitzuten garapena lortzeko. Nork egin du lan Iparraldea Italia eta Europa garatzeko? Guk egin dugu guk Hegoaldeko jornalariok. Gauza desberdina bagina bezala Iparraldeko langileak eta Hegoaldeko jornalariok. Batzuk zein besteak azpiproletarioak. Gu gerok baikara Iparraldeko langileok. Azken batean zer da Turin Hegoaldeko hiri bat baizik? Nork egiten du lan lan? Salernon Reggio eta Battipaglian pertsona berberak egiten dute lan. Azkenean jendea ohartzen denean ezin duela gehiago jasan orduan Corso Traianon eta Battipaglian gertatu zena gertatzen da. Lanaren gorabehera horiek guztiak Iparraldean edo Hegoaldean edo lanik badagoen edo ez dagoen beti engainua da dena. Orduan hasten gara ohar-tzen konponbide bakarra dagoela denari su ematea alegia. Battipaglian eta besteetan bezala. Toki guztietan gertatuko den bezala prestatuak egoten garenean. Eta orduan azkenean dena aldatuko dugu. Pikutara bidaliko ditugu haiek denak eta haien lan nazkagarria.

Salernora Noceratik Cavatik San Cipriano Picentinitik Giffonitik Montecorvinitik etortzen ziren langileak. Langileak herri horietatik guztietatik etortzen ziren goizean Lambrettan edo motoetan. Lan pila zegoen fabriken eraikuntzan. Kamioilariak porlana harria eta burdina garraiatzeko. Kaleak-eta egiteko. Salerno 50eko hamarkadan boom bat izan zen eraikuntzan. Denek Lambretta bat edo moto bat erosten zuten. Ikusten hasi ziren lehenbiziko auto utilitarioak 600a langile askok erositako baitzuten. Eta telebista erosten zuten denek eta antenak agertzen ziren nonahi.

Diru mordo mugitzen hasi zen. Gero eta gauza gehiago zeuden jantzi-dendetan janari-dendetan eta abarretan eta noiznahi denda berriak irekitzen ziren. Denek gehiago irabazten eta gastatzen zuten Salernon. Baina normalean ez ziren haiek Salernoko proletarioak edo langabeak. Baizik eta inguru-minguruko herrietako jendea. Dirua herri haietara ailegatzen zen baina jakina ez zen bertan gelditzen. Jendea nazka-nazka eginda zegoen egunero lanera joateko motoarekin Lanbrettarekin edo 600arekin Montecorvinitik Salernora joan beharraz eta gero arratsean itzuli beharraz. Orduan jendeak pisu bat bilatu zuen hirian. Izan ere Sa-

lernon eraiki ziren etxe horietan guztietan kanpotik etorritako jendea jarri zen bizitzen.

Askok gerora bizileku izanen zituzten etxeak eraikitzen egiten zuten lan. Handik laster hiriko pisu horietara joaten ziren bizitzera lehenbizi alokairuan edo gero erosi ere egiten zituzten. Haiek ez ziren hirikoak bezalako proletarioak hau da deusik ere ez zuen jendea. Beren modura ondasun-jabeak ziren haiek ere zerria baitzuten eta oiloak mahastiak olibondoak eta olioak. Eta hirian apartamentua erosteko adina diru erdies-ten zuten. Gero lana lortzen zuten fabriketan. Gomendiozko gutuna-edo behar zuten fabriketan kontratua lortzeko. Nekazari haiek urdaiazpikoa eramaten zioten gomendio-emaileari. Olioak ardoa eta halako gauzak eramaten zizkieten eta horrela lana lortzen zuten. Horrela baizik ezin zen lortu lanpostua. Eta gero hirikoak bezalako langile bihurtzen ziren nahiz eta egia esan beti izanak ziren proletario.

Nik ere han osaba bat nuelako lortu nuen lanpostua. Orain erretira-tua da eta garai hartan Ogasun Publikoan aritzen zen lanean. Lehengusu bat zuen kontratazio bulegoan. Bulego hartara eraman ninduen. Esan zion lehengusuari: hau iloba dut. Lagundu behar diozu lan bat lortu behar diozu. Lehengusuak gomendiozko gutun bat egin zidan Ideal Standarderako. Elkarrizketa bat egin nuen gero INAMEko elkarrizketa. Gero psikotekniko bat egiteko itzuli nintzen hara. Azterketa psikotekniko-koa enplegatuekin batera egiten zen. Kontu bakarra zen denbora ez zela berdina. Haiek minutu batean egin behar zuten eta guk hiru minutuan. Gero esan zuten ikastaro bat egitera bidaliko gintuztela. Azterketa psiko-teknikoan nota hobea izandakoak Bresciara joaten ziren ikastaroa egi-tera.

Galdetu genuen zertarako egin beharra zegoen ikastaro hori. Esan zuten ikastaroa Hegoaldeko Kutxak ordaintzen digula eta Hegoaldeko teknikariak prestatzeko balio zuela Hegoaldeko industrietan lan egiteko. Nik ikastaroaren afera aditu nuenean zera pentsatu nuen: formalismo hutsa izanen zela. Lanbide Eskolan egon eta gero lanik gabe egona nintzen denboran ikastaro mordera egina nuen. Matxura-konpontzaile mekanikoa tornularia etab. Gauza horiek guztiak ikasteko egiten nituen ikastaroak. Gero ordea ez zuten zipitzik ere balio. Langabezi bulegoak eskola bat izan zezan balio zuen baina ez beste deusetarako. Batek daki zer interes politiko zeuden eskola horien atzetik.

Nolanahi ere ikastaro hitza aditu nuenean uste nuen guri zenbait gauza azal ziezazkiguten gindoazela hara. Bresciara joateko tren-txartel

bat eman ziguten eta bidaia-saskitxoak ere eman ziguten jana alegia. Bresciako geltokian Ideal Standardeko gizarte-langileak genuen zain. Taxia jarri ziguten eta izenez deitu eta hogeit bat ginen. Hamar alde batera bost beste batera zazpi beste batera. Lotarako tokia ere bilatua ziguten. Hauek dira aurkitu ditugun pentsioak esan zuten. Dena dela gustatzen ez bazaizkizue aldatu gero. Eta biharamunean Ideal Standardera fabrikara azaldu ginen. Eta han esan ziguten mutil jatorrak ginela mardulak sendoak eta abar. Eta galdetu zuten nahi ote genuen txangorik egin Frantziara Turinera Milanera. Enpresak txangoak antolatzen zituen astero edo hilabetero. Guri bost axola txango horiek baina halere bai bai esan genuen konforme.

Mantal bana eman ziguten mantal bat IS sigla zeramana. Fabrikara eramane gintuzten eta bero sapa egiten zuen hogeita hamar gradu berrogei gradu. Hezetasan handia zegoen han baitzegoen idortu beharreko zeramika guztia. Ura lurrunduz doa eta umel-umela dago dena. Itotzeko zorian sentitzen ginen hatsandian. Azalez beltzagoak ginen gu Bresciako Ideal Standardeko langileak baino. Zeren han arratsero dutxatu behar dute beti beroak baitaude lurrunean eta larruazala zurituz joaten zaie. Gainera kanpoan Brescian eguzkiak ez du hainbeste jotzen. Hegoaldetik gindoazenok udaren bukaeran bel-beltzak geunden. Eta haiek hori ikusita izutuxeak zeuden.

Nolanahi ere azalpenak eman zizkiguten. Komunzulua erakutsi ziguten bideta konketa konketa zutoina bainuontzia. Aukeratu zituzten azaldu ziguten zenbat zentimetro izan behar zuten. Zenbat minutu egon behar zuten konketa moldean zenbat minutu egon behar zuten moldean gainerako gauzek. Azaldu ziguten nolakoak ziren moldeak eta beste gauzak. Eta gero nola egiten zen lan erakutsi ziguten. Ohartu nintzen han Bresciako langileek tarraka-tarraka egiten zutela lana askorik pentsatu gabe. Nolanahi egiten zuten di da atentzio handirik gabe. Orduan egin nuen neure artean zer arraiotarako balio ote zuen ikastaroak kabendio. Hemen zein da kontua behar den bezala lan egitea edo nagusi bihurtzea?

Ederki esan nion neure buruari helburua nagusi bihurtzea baldin bada lan gutxi egin beharra dago. Eta patxadan ikasten nuen. Nire lankideek bi komunzulo egiten zituzten nik ordea bat. Eta horrela jarraitu nuen lanean. Han bizpahiru hilabete eman eta gero borrokara ere bildu ginen. Han grebak egiten baitzituzten eta guk ere bitan pentsatu gabe egiten genituen Bresciako haiekin batera. Hegoaldeko Kutxak ordaintzen zigun astean hamar mila lira kobratzen genuen joan-etorrietarako berro-

gei milatik gora hilabetean. Bestetik hirurogei mila jasotzen genuen hila-betea eta bazkaria dohainik enpresako jantokian. Autobusa ere dohainik genuen hiri guztian linea guztietan.

Bresciara baino lehen gutako bakoitza eskualde batekoa zen herri batekoa. Eta denok Hegoaldeko ohiko bizimodua egiten genuen. Han berri- bospaseik gela berean egiten genuen lo apopilo ordu berean baz- kaltzen genuen autobus berberak hartzen genituen. Eta horrela indus- triako lanaren abantailez jabetzen hasi ginen. Izan ere lan hartan ez ge- nuen esplotaziorik sufritzen azken finean ikastaro bat egiten ari ginelako ez besterik. Ez genuen uste esplotazioaren biktima ginenik bederen hori zen gure irudipena. Eta sindikalista batzuk hurbiltzen zitzaizkigun esa- nez behin Hegoaldera itzulita borrokatu egin behar genuela. Hegoaldea Iparraldearen maila berera eramane beharra zegoela eta halako kontuak.

Egun batean Ideal Standardeko langileak borrokan ari ziren greban eta orduan gu sindikalistekin hitz egitera gelditu ginen. Produktio saria handitu zezatela eskatzen zuten greban eta esan zuten gu ere pro- duzitzen ari ginela. Eta esan nuen nik: Ez gu ikastaro bat egiten ari gara. Ez zuek ere produzitzen ari zarete haiek zuek egiten dituzuen piezak hartu eta saltzen dituztelako. Zuek ez zarete ikastaro bat egiten ari zuek produzitu egiten duzue. Komunizulo batek hamar hamabost mila lira ba- lio du ez da txori kaka. Guk horri erreparatzeak mesede egin zigun uste baikenuen enpresaren bizkar enpresaren lepotik bizitzen ari ginela. Eta orduan barrenera sartu nahi ez eta kanpoan eseri ginen.

Egun haietan Salernoko Ideal Standardeko zuzendaria iritsia zen Bresciara. Han ikusi gintuen eserita lurrean eta galdetu zigun zer arraio ari ginen. E greba egiten ari gara. Baina sartuko zarete ezta? Guk ordea borrokatzea erabakia genuen. Bi egun geroago Bresciako haiek greba utzi zuten baina guk oraindik borrokan jarraitzea erabaki genuen. Han ginen gu eserita gu hogeioak atearen aurrean besteak sartuak ziren. Han ginen bitartean guardia bat ailegatu eta deitu zigun: zuzendariak zuekin hitz egin nahi du. Barrenera sartu ginen. Zer arrazoi esan nahi digu zuzenda- riak batek daki soldata igo nahi ote digun.

Barrenera sartu eta zera esan digu: aizue mutilak Hegoaldean langa- be asko daude ez zarete zuek bakarrak. Segituan botatzen ahal zaituztegu oraintxe bertan. Egia esan egin egin behar nuen. Zergatik egin duzue greba? Sindikalistak esan dizue? Afiliatu zarete sindikaturen batean? Esa- ten dizuet sindikaturen batean afiliaturik egon beharra dagoela greba egiteko. Bai grebak sindikatuarekin baizik ezin dira egin. Sindikaturik

gabe egiten baduzue lanetik bidaltzen ahal zaituztegu. Oi baina guk ez genekien. Borrokara bildu gara besteak ere ari zirelako eta guk ere egin dugu.

Dena dela zuek soldata igoera nahi duzue baina ba al dakizue ez duzuela zipitzik ere produzitzen? Ba al dakizue Salernoko fabrikan orain dela hilabete bat hasi zirela lanean eta hamasei pieza produzitzen dituztela eta bakarren batek hemeretzi ere bai? Eta zuek hemen hamalau egiten dituzue eta gehiago kobratzen duzue. Guk esan genion ez daitekeela egin ezinezkoa dela eta gezur bat besterik ez dela guk amore emateko. Ezetz dio berak nik oraintxe berean bertan behera uzten ahal dut ikastaroa eta berriz zuek denak Salernora bidali. Lan egin nahi baduzue etorri bestela alde hemendik. Guri bost axola. Eta izan ezazue garbi ez dizuet soldata igoerarik eman behar.

Edo orain berean erabaki lanera itzultzea edo berehala botako zaituztet. Eta hala eginez gero zuek ikustera joanen naiz eta erabakiko dut zer egin zuekin Salernora bidali edo hemen izan lanean. Laburbilduz gure artean eztabaidan hasi ginen. Esan nuen nik tira gogor egin beharko diegu ezta? Esan dezagun ez dugula lan egin nahi eta horrela hauek bota egingen gaituzte. Denak itzuli ginen behera hogeiak eta iskanbilan hasi ginen Standarden parean eta gero beste gauza batzuk egin genituen. Baina batzuek esan zuten ezkonduak zeudela eta ahalik lasterrena bukatu nahi zutela ikastaroa. Lan egin nahi zuten eta Salernon dirua irabazi eta ez zuten istilurik nahi. Eta horrela erabaki genuen lanera itzultzea deusik ere erdietsi gabe.

Beraz hilabete baten buruan ikastaroa bukatu eta Salernora itzuli ginen. Han ikasi genuen Hegoaldeko Kutzaren diruarekin langile bresciarrei ordaintzen zietela hau da Bresciako Ideal Standardeko langileei aitzakia hartuta han Salernoko langileei erakutsi behar zietela. Hegoaldeko teknikari berriei alegia. Eta han langileek guk baino gehiago produzitzen zutela hots Brescian ikastaroa egina genuenok baino gehiago. Brescian fabrikak hogeita hamar urte zituen eta hamasei pieza egiten zituzten egunean. Salernokoan berriz bi hilabete izanik ere ordurako hemezortzi egiten zituzten. Justifikazioa zera zen fabrika modernoa zela instalazioak efizienteagoak zirela.

Alde bakarra zera zen: piezak eskuz jaso beharrean denak batera altxatzen ziren gailu bati esker. Lan batzuk automatizatuak zeuden eta bederen bizkarreko min batzuk saihesten genituen. Eta horrela osasunarentzat mesede zen gailu bati esker bi pieza gehiago egiten genituen hau

da bi komunzulo gehiago. Horrek ez ninduen asetzen buruan nerabilen-eta Brescian langile guztiek bizkarreko mina zutela. Denek gerruntzea eramaten zuten bueltan-bueltan uzkurdurak eta muskulu-urradurak izaten zituztelako. Eta hemen piezak goratzeko gailua hau da bizkarra ez bortxatzeko berrikuntza hura jendeak muskulu-urradurak zirela-eta bakarrik ez hartzeko paratua zuten. Dena dela gure kalterako zen hori guri bi pieza gehiago eginarazten dizkigutelako. Hau da fabrika berrietako makina berriek gauza bakar baterako balio zuten: jende gutxiagok lan egiteko baina haietako bakoitzak gehiago produzituz.

Haiek ordea ez zeuden gure arrazoiak aditzeko. Esaten zuten: ez al duzu ikusten besteak lanean ari direla eta hemezortzi pieza egiten dituztela? Azkenean denek hemezortzi pieza egiten zituzten ni nintzen bakarra hamasei egiten zituena. Orduan bulegotik deitu zidaten. Esan zidaten: Entzun ezazu parte oneko gizona ematen duzu baina postuz aldatu behar zaitugu. Egia esan kalera bidali beharko zintuzkegu gutxi produzitzen duzulako. Baina nahiago dugu beste postu bat eman beste tailer batean jarriko zaitugu. Beste tailer batera aldatu ninduten baina bi egunez oraindik lehengoan gelditu behar izan nuen hau da isurketa-tailerrean. Bi pieza lehor bainituen bukatu beharrak. Piezak moldeetatik atera behar nituen eta bukatu gabe nituen pieza txuri lehorrak bukatu.

Bulegotik behera jaitsi eta piezako kobratzen zena igo zezatela eskatzera joana zen sindikalista batekin egin nuen topo. Zuzendaritzak ezezko borobila eman zion huts eta hauts eta orduan sindikalistak zera zioen: greba egin beharra zegoela. Hori aditu eta segituan esan nuen: Zoragarri! Eta sindikalistarekin batera hasi nintzen oihuka: Greba! Greba! Orduan isurketa-tailerrera abiatu eta lankideak kanpora aterarazten hasi nintzen. Nagusi bat ailegatu eta esan zidan: Zer ari zara zu hemen hau ez da-eta zure tailerra. Eta nik esan: Bai nire tailerra da oraindik bi pieza bukatu behar ditut-eta. Eta zergatik ez dituzu bukatzen? Ba greban gaudelako. Eta isildu zen nagusia.

Berrogeita hamar inguru hasi ginen greban. Eta kontrolean hasi ziren nor ari zen oraindik lanean. Orduan gu lanean ari zirengana joan eta isurketa-tailerretik kanpora aterarazi genituen. Nagusiak sutan jarri ziren eta haietako bat mehatxuka hasi zitzaidan. Bazkaltzen ari nintzenegia bota nion aurpegira. Harengana oldartu nintzen eta nire lankideek heldu zidaten. Esan zuten: Ongi egin duzu baina aski da. Gero beste tailerretara jo genuen eta lana uztera behartu. Patiora atera eta batzarrean bildu ginen. Hamabost eguneko greba eginen dugu pikete eta guzti gau

eta egun. Eta beti poliziaren patruila-autoek inguratutik. Gero Salernora joanen gara manifestazioan Gobernu Ordezkaritzaren aurrean elkarretaratzea egin eta gauza horiek guztiak.

Handik bueltan nire postu berrian hasi nintzen. Han pieza bukatuak dabilen zinta batean paratu behar nituen. Beste batek kontrolatu egiten zituen eta beste bik orgatxoetan jartzen zituzten. Baina greban galdutako produkzioa berreskuratzeko bi lerro jartzea erabaki zuten. Bi ikuskatzaile eta beste bi langile piezak kartoian biltzen. Lehenago piezak lerro bakar batean jartzen zituenak orain bi lerrotan jarri behar zituen. Hau da nik egin behar nuen lan bikoitz hori. Hori lortzarren ikuskatzaileei esana zieten pieza bukatuen kalitatea lasterrago kontrolatzeko. Hau da langileek berehala pieza kartoian biltzen ez bazuten ikuskatzaileak baimena zuten lurtean uzteko. Nahiz eta normalean pieza ezin den lurtean utzi hausteko arriskua dagoelako.

Eta niri esana zidaten zintan pieza berriak jartzeko etengabe. Piezei bultza egiteko elkarrekin jartzeko. Nahiz eta ezin diren elkarrekin jarri hausteko arriskua dagoelako. Portzelanazkoak direnez ezin dute elkar ukitu. Hala ere baimena emana zidaten piezei bultza egiteko ere. Esaten nien nik: baina zuek erotu zarete pieza hauek hautsi egin daitezke. Erantzuten zidaten: Eta hiri zer inporta zaik hik egin gauzak esan zaian bezala. Produkzioa handitzea besterik ez zuten buruan. Lankide batek sindikalista batek deitu eta esan zidan: Aizak hauek gehiago produziarazi nahi zigutek. Bi lerro jarri nahi ditiztek bakar baten ordean eta gero hik eroen pare ibili behar duk biak kargatu behar dituk.

Lankideei esan nien eta orduan haiek: Aluak! Orduan mantso ibiliko gaituk. Eta ikuskatzailearengana jo eta esan zioten: Baina zer arraio habil hain laster hi lasai! Esan zien hark: Ez niri hola gustatzen zaidak lan egitea. Orduan nik hari listua bota aurpegira eta gero komunera joan nintzen pixa egitera. Egosketa-tailerreko nagusia labeetako nagusia aparejadore bat ailegatu zen. Esan zuen: Zu hemen denen potroak ukitzen ari zara kasu eman bestela pikutara bidaliko zaitugu. Aizu esan nion hain potro delikaturik baldin baduzu gelditu etxean eta ez dizut ukituko. Dena dela nire postura itzuli nintzen eta han ikuskatzaileak eroen pare segitzen zuen lanean.

Biharamunean lanera ailegatu nintzen eta guardiek deitu eta gutun bat eman zidaten eskura. Ireki eta zera zegoen idatzia: kanporatua nintzen. Fabrikako iskanbilengatik sabotajeagatik eta ez dakit zer arraio gehiagorengatik. Eta hori zela-eta ez nuen eskubiderik zortzi egun lehe-

nagoko aurreabisua izateko eta ez beste hainbat gauzatarako. Esan nuen: baina sartzen ahal naiz barrenera? Ez ezin haiz berriz sartu. Ezagutzen nituen guardiak bata lagun baten aita zen bestearen laguna egina nintzen. Ez nuen istilurik izan nahi haiekin ez nuen horretarako kemenik. Orduko hartan erabaki nuen berriz ere noizbait fabrikaren batera joaten banintzen ez nuela adiskide traturik izanek sekula guardiekin.

Kanpoan geldituko nintzen ingeniaria noiz sartuko zain nire dirua eskatzeko. Han nintzen bitartean ordea kakagalea sartu zitzaidan libratzera joan eta ingeniaria pasatu zen. Laburbilduz berandu ailegatu nintzen hura harrapatzeko. Orduan Lan Auzitegira joan nintzen eta esan nuen afera haiengatik bidali nindutela lanetik. A! Ez larritu arduratuko gara gu. Salaketa ederra jarriko diegu. Dena lortuko duzu. Bitartean galde egin zidaten sindikatuan afiliatua ote nengoen. Esan nien greban egin nuela karneta eta mila lira kostatu zitzaidala. Konforme eta Ideal Standardentzako gutun bat idatzarazi zidaten. Presazko bidalketa behar omen zen sinestamendu eta guzti eta horretarako beste hirurehun lira gastatu nuen. Hamabost egunez esperoan egon hamabost egun baino gehiago zerbait gertatzeko zain. Haiengana jo eta esan nien: Adizue ez dut erantzunik jaso eta diru premian nago.

Pazientzia izan behar duzu ordea ez kezkatu. Ordaintzen ez badute juiziora joan eta dena emanen dizute. Nardatua nago beti esperoan. Goiz batez ingeniaria fabrikara noiz sartuko zain egon nintzen. Ingeniaria ailegatu eta haren autoaren aurrean plantatu nintzen. Hark frenatu nik atea ireki eta barrenera sartu nintzen. Asegurua jaisten saiatua zen nik hari eskua sorbaldan jarri eta aurpegira bota nion gutuna. Esan nion: Zergatik ez dagozkit niri aurreabisuko zortzi egunak? Zuek bota nauzue eta zor didazuena pagatzea nahi dut. Bai aurreabisuko zortzi egunak bai lanik gabe egon naizen hilabetea.

Zor didaten guztia nahi dut. Ez gehiago ez gutxiago nirekin broma gutxi. Esan zuen: Aizak ni ez nengoan hemen hi bidali hindutenean. Niregatik balitz ez hinduket botako. Mutil jatorra haiz nik postuz aldatuko hinduket. Lanera itzuli nahi baduk postu hobean sartuko haut. Postu bat besteekin batera egon beharrik ez izateko postu bat hire kasa ibiltzeko. Nik esan nion ordurako ez zitzaizkidala interesatzen Ideal Standardeko lanpostuak. Nazkatu naiz nire dirua nahi dut oraintxe agudo. Zor didatena ez zentimo bat gutxiago ez gehiago. Esan zuen: Konforme ez kezkatu. Bulegora eraman ninduen esan zien enplegatuei. Esan zien: egiezue kontua. Nola kontua? Bai dena den-dena. Baina... Esan zuen: Bai dena.

Kalkuluak egin eta ehun eta hoge mila lira zegozkidan. Hark niri deitu eta esan zidan: Konforme ehun eta hoge mila lirekin? Eta nik: Ez. Orduan hark: Adizak nik kontu hauekin hau ematen ahal diat. Egin dezagun gauza bat orain nagusiaren zigilua jarriko zioat hire azaroko txartelari. Zigilua jarriko zioat horrela heldu den hilabetean hi etor hadi soldata jasotzera lanik egin gabe. Ederki esan zion konforme. Baina bromarik ez ziririk ez sartu. Ni heldu den hilabetean hona itzuliko naiz. Eguneroko ikusten zaitut Fuornitik pasatzen badakit non bizi zaren. Beraz broma gutxi. Esan zuen ingeniariak: Jakina baina gauza bat esan nahi diat. Zentzatu pixka bat nik beste lan bat aurkitzen ahal diat.

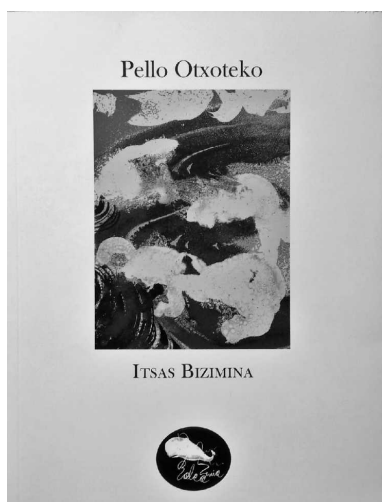
Bresciakoa zen baina Salernora ekarria lanera. Jakina ez zuen etsairik izan nahi. Ez zuen bere burua arriskuan jarri nahi bereak ez zituen hogei-ta hamar berrogei edo ehun mila lirengatik. Zer arraio inporta zitzaion? Eta esan zuen lagundu nahi zidala beste lan bat bilatuko diat esan zuen. Ez zuk ez duzu ulertu nik ez dut gehiago lan egin nahi. Deus ez egitea da nire lana. Eta horrela gero hurrengo hilabetean nire dirua jasotzera joan nintzen eta horrela bukatu zen Ideal Standarden izan nuen historia. Denbora puska bat eman nuen lanik gabe baina zapata dotoreak erosi nituen zira bat jantziak. Diru guztia xahutu nuen. Hamabost egun gabe xahutua nuen dirua guztia. Irabazi nuen guztia. Bat ere sosik gabe gelditu nintzen.

Ez nuen langabeziaren prestaziorik jasotzen urte pare bat kotizatu izan beharra baitzen horretarako. Baina Hegoaldean langabeentzako bulegoak enplegu-obrak antolatu zituen. Azken batean jendeari dirua banatzeko modu bat. Seiehun lira ematen dizute egunean. Zu obrara joaten zara baina egia esan ez da obra bat ere. Zelai bat zen deus ere gabe han morroi bat dago zerrendan dituen izenak irakurtzen dituen. Zuk esaten duzu baietz han zaudela hark eguna sinatzen dizu eta ospa. Gero larunbatean dirua kobratzera joan behar duzu lau mila eta berrehun lira. Eta diru horrekin tabakoa erosten nuen zinemara joaten nintzen moldatzen nintzen nola edo hala. Lo familiaren etxean egiten nuen eta kitto.

Egun batean erabaki nuen horrela ez nindoala inora. Azkeneko aldiz udako denboraldia egin nuen Florion. Han kontserba fabrika asko daude gehienbat tomaterako. Urtaroko lana. Lehenago urtaroko lanaldia lau hilabetekoa izaten zen hiru hilabetekoa bi hilabetekoa. Orain hilabete bakar batekoa da tomate gutxiago dagoelako. Nolanahi ere hilabete bat egin nuen Florion hamabi lan ordu egunean igande eta guzti. Ehun eta berrogeita hamar ehun eta hirurogei mila lira irabazi nituen. Bajarik ere

ez nuen hartu gero erabakia bainuen Milanera joatea. Normalean udako lan hori egiten dutenek baja hartzen dute gero bizpahiru hilabete lau hilabete baita sei ere. Horrela bi mila edo mila eta bostehun lira kobratzen dute egunean. Horrela egiten dute lanik ez dagoenean. Gaixotasun-baja hartzen dute.

Kresala haizea

Itsas bizimina

Pello Otxoteko

Donostia: Balea Zuria, 2019, 108 or.

ISBN: 978-84-947263-6-1

Poesia desberdina irakurri nahi duzu? Geraldí lasaia egitera gonbidatu eta bizitzaz, zeure buruaz eta inguruaz hausnartzeko irrika sortuko dizuna? Zure ideien sorkuntza eta jarioari bide emanez, iradokipen eta sentiberatasunaz barnea kitzikatuko dizuna?

Ez geratu Pello Otxotekoren *Itsas bizimina* irakurri gabe.

Hasieran, itzulpena zela pentsatu nuen. Laikotutako Europako herrialdetan, ideologia eta beste fede desberdinen hondamendiarekin eta alienazio modu berrien ugaltzarekin lotuta, izatearen zentzua berreskuratzeko sortu diren joera literarioen testuinguruan euskaratutako lana zela iruditu zitzaidan.

Ez da horrela. Batzuetan izugarri kostatzen zaigu hemen sortutako lan bat ona dela onartzea. Hierarkiak sortzen ditugu, Messi, Chillida, Rilke, inmovilismoaren helburuz. Kanpotik ekarritakoa beti hobea da,

aurreratuago daude. Muinetaraino sartuta daukagu. Ez gara ohartzen zelako kaltea egin digun duela mende erdi pasatxoko autarkiaren kulturak.

Eta ez da horrela. Pello Otxoteko irundarra da eta hamar urte barru, idazten duena, Danimarkan eta Frantzian abangoardia izango da.

Byung Chul Hanek arrazoia badu, poeta youtuberoek egiten duten pop-diagnosia ez da nahikoa izango, ezta Cioran eta Céline nortzuk ziren ez dakitenentzat ere, eta Profilaxiak ezin izango du askoz gehiago iraun.

Haiek konturatzerako, gu, Greziako arratsetan, Italiako olatuen doinuetan eta klasikoen parsimonian, new agearen artifizioetik urruti eta prozacen beharrik gabe, abia gaitezke barne lasaitasunera, osotasunaren disfrutatzerara eta galdutako altxor bitalen berreskuratzera.

Otxotekoren poesia ez da kruzero bat, ez da laburbidea edo ordu batzuetarako droga, aldarrikapena baizik.

Informazio stressak, nihilismoak eta bizipenen metaketa frenetikoak zulo beltzaren voraginea dute, kontsumitu egiten gaituzte, gu produktu bihurtzen ez gaituztenean. Hala ere, jakintasun apalaz, zentzumenaz, itxaropenaz ere, poesiaz eta sentiberatasunez, ongi izatea, zizelkatutako arimaren egoera eskuragarria da. Horregatik, aukera paregabea da Otxotekoren itsaso poetikoan arimarentzako jakien arrantzua egitea; izan ere, aberasgarriaz gain, zer ote den osotasuna, plazer erre kreatiboa baita.

Ez izan dudarik.

Julen AZPEITIA ROCA
Irakaslea